

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2019

Klára Karasaridu

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Problematika životních drah bohémské mládeže

Bakalářská práce

Autor práce: Klára Karasaridu

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Anna Oravcová

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. 7. 2019

Klára Karasaridu

Bibliografický záznam

KARASARIDU, Klára. *Problematika životních drah bohémské mládeže*. Praha, 2019. 52 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Sociologických studií. Katedra Sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Anna Oravcová

Rozsah práce: 90 989 znaků

Abstrakt

Tato práce se zabývá výzkumem dospívajících jedinců s nestandardními životními drahami. Cílem práce bylo odhalit příčiny jejich nestandardního chování a životního stylu. Pozornost byla věnována preferencím dnešní mladé generace, vlivu socialistické revoluce na myšlení lidí a možnost rebelie v dnešní post-moderní společnosti. Výzkum byl prováděn kvalitativním přístupem s užitím polo-strukturovaných rozhovorů. Informanti byli oslovováni pomocí metody sněhové koule. Z výpovědí informantů je zřejmý negativní vztah ke společnosti a odsuzování materialismu a konzumního života dnešních mladých lidí. Zřejmý vliv mohl mít i typ výchovy a nadměrné užívání návykových látek. Důležité je že se informanti považují za jiné v rámci společnosti a netouží to změnit. Tyto prvky do značné míry ovlivnily myšlení a život zkoumaných jedinců a mohly vést ke zvolení nestandardní životní dráhy.

Abstract

This thesis focuses on research of young individuals who live a non-standard life path. The aim of this thesis was to discover the causes of their non-standard behavior and lifestyle. The focus of this thesis was aimed at the preferences of the current generation of young people, the influence of the socialist revolution on the population's thinking, and the possibility of rebellion in the contemporary post-modern society. The research was conducted with qualitative approach using semi-structured interviews. The informants were approached using snowball sampling. The collected data suggest a negative relationship to society, and a rejection of materialism and of the consumerist life of today's young people. An apparent influence on this stance might be in the upbringing type the informants grew in, and an excessive substance abuse. A key finding is that the respondents consider themselves to be different from the rest of the society, and don't intend to change anything about this position. These elements have largely influenced the thinking and life of the investigated group and may have led to them choosing a non-standard life path.

Klíčová slova: Mládež, životní dráha, aktivismus, bohémsství, životní styl, kvalitativní výzkum, dospívání, rodina, škola

Keywords: Youth, life path, activism, bohemianism, lifestyle, qualitative research, adolescence, family, school

Title: The issue of life paths of bohemian youth

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala docentu Martinu Hájkovi za pomocnou ruku při úpravě a dokončení této práce, díky čemu jsem věděla jak práci správně uchopit a dovést ji do zdárného konce. Dále pak vedoucí své práce magistře Anně Oravcové za rady, podněty a připomínky k mé práci a výzkumu. Velký dík pak patří mé rodině a příteli, kteří mě během studia podporovali, dávali účinné rady, měli se mnou trpělivost a pomohli mi překonat těžší chvíle studia. Bez nich bych se nikdy nedostala tak daleko a nejspíš by ani tato práce nevznikla.

Obsah

Úvod	8
1. Životní dráha	10
1.1 Problematika dospívání	11
1.1.2 Typ výchovy	13
1.2 Zdůvodnění životní dráhy	15
2. Normativita životní dráhy	16
2.1 Hodnotové preference Čechů	16
2.2 Současná mládež	17
3. Životní dráhy v pozdně moderní společnosti	20
3.1 Pozdní modernita v České republice	22
3.1.1 Historický kontext socialismu	22
3.1.2 Proměny v 90. letech	22
4. Možnosti rebelie	24
4.1 Negativní postoj	24
4.2 Aktivismus	25
4.3 Bohémství	27
Výzkumné otázky	28
5. Postup a výzkumné metody	29
5.1 Výzkumný design	29
5.2 Výběr vzorku	29
5.3 Tvorba a analýza dat	30
5.4 Problémy spojené s výzkumem	31
5.5 Charakteristiky informantů	31
6. Zjištění a interpretace výzkumu	32
6.1 Zdůvodnění životních drah	33
6.2 Vztah ke společnosti	36
6.3 Typ výchovy	37
6.4 Spokojenost se životem a budoucnost	39
Diskuze	41
Závěr	44
Použitá literatura a zdroje	46
Přílohy	51

Úvod

V každé společnosti existují normy, které působí ve směru jejího udržení. Normy přispívají k produkci společenského řádu. Pro pozdně moderní společnost je typická určitá volnost v lidském jednání a rozhodování a také důraz na životní dráhu a úspěch. Dle toho, jakou má člověk životní dráhu, plány a úspěchy se určuje jeho postavení ve společnosti a respekt mezi ostatními. Pro životní dráhu v dnešní době je také důležité určení individuality a její projevení, které se ale stále řídí podle norem. Najít svou individualitu a nejlepší verzi svého já se stalo požadavkem postmoderních společností, to totiž ukazuje jaký člověk je a zda odpovídá tomu, co je běžné. Problém může nastat, když člověk má obtíže s hledání své identity, nebo ji najde, ale není v něčem vyhovující pro ostatní. Giddens pro pozdní modernitu říká, že životní dráha je ve velké míře určena jednotlivcem, který ji chápe jako životní projekt. Různé nespécifičnosti v tomto projektu si pak jedinec musí umět obhájit (Giddens 1991, 188-191). V rámci své práce se na tyto nespécifické jedince a zdůvodnění jejich životního stylu zaměřím.

Pro dnešní Českou republiku je charakteristický doznívající vliv socialistického režimu v minulém století. Především v období po revoluci 1989 vyvolal v některých lidech zmatek v tom, co mají dělat a jak vést své životní dráhy. Za socialismu byl život nalinkovaný, režim určoval přesně, co má člověk dělat a jakým způsobem daného cíle dosáhnout. Po revoluci v roce 1989 společnost začala směřovat k liberální demokracii, která je typická relativní svobodou ve vytváření životní dráhy, což v mnohých vyvolalo zmatek. Na jednu stranu lidé chtěli svobodu, ale ne všichni věděli co si s ní počít a některé jistoty z dob socialismu jim chyběly. V posledních letech si lidé začali více zvykat na prvky liberální demokracie, ale nevyhraněnost je stále zřejmá. A podepsala se primárně ve výchově dnešní mladé generace, protože největší nejistota a otevřenost životních drah zasáhla právě jejich rodiče (Džambazovič 2018, 21-24).

V rámci každé společnosti existují jedinci, kteří zdaleka nejdou podle standardní životní dráhy a odlišují se tím od ostatních. Ve své práci se chci zaměřit na jedince, kteří zjevně vypadají, jakoby žádnou jasnou životní dráhu neměli. To se projevuje tak, že svým chováním budí dojem, že nikam nesměřují a nemají žádný životní cíl. Prezентují se specifickým způsobem a nevidí důvod, proč svůj životní styl měnit, i když na ně okolí může hledět jako na selhávající. Což může vyvolávat mnohé konflikty a komplikace. Pro určení životní dráhy je důležitá socializace v dětství a především období dospívání. V tomto období se nejvíce formuje identita jedince. Obvykle se dospívající začnou chovat podobně jako lidé z jejich okolí a přijmou obecně přijímaný životní styl. To však pro některé jedince může být složité a nepříjemné a od

společenských norem se začnou distancovat, nebo si je vyloží po svém. Takový postoj, pak může představovat problém při přechodu do dospělosti. Odborná literatura se touto přechodnou fází, příliš nezabývá, proto se na tuto problematiku chci zaměřit v této práci.

Pro účely svého výzkumu jsem si vybrala mladé lidi ve věku od 18 do 26 let, kteří jsou typičtí svým odlišným životním stylem. Je otázka, jak svůj životní styl tito mladí lidé subjektivně vysvětlují. A v tomto ohledu bych se zaměřila na tři typy vysvětlení, kdy do prvního se řadí jedinci, kteří sebe vnímají, jako selhávající v rámci společnosti. Druhý typ je, že považují společnost, jako prvek selhání a oni sami sebe vnímají, že jsou lepší než společnost. A posledním typem vysvětlení je, kdy se považují za normální a standardní v rámci společnosti.

V první kapitole této práce se zaměřuji na popis životní dráhy a důležitost jejího určení pro život jedince. Životní dráha je velmi úzce propojena s obdobím dospívání, které je ovlivněno mnoha sociálními faktory, jako je rodina, typ výchovy, škola, vrstevnické vztahy a také rizikovými faktory, jako jsou návykové látky. V druhé kapitole popisují hodnoty a normy dnešní společnosti a mladých lidí s důrazem na českou společnost. Další kapitola se týká životních drah ve spojení s pozdní modernitou, kde popisují změnu v přístupu mladých k životu za dob socialismu a dnes. Dále sledují vliv změny režimu na dnešní společnost. Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na možnosti rebelie a odklony od standardních životních drah a jejich příčiny. V následující kapitole popisují postup a metody, které jsem využívala ve svém výzkumu. V poslední kapitole pak analyzuji nasbíraná data a zjištění z výzkumu.

1. Životní dráha

Životní dráha je jedním z určujících faktorů lidského života. To, jaký má člověk ve svém životě plán, rozhoduje i o jeho chování, myšlení a budoucnosti. Životní plán si lidé tvoří od dětství a jeho největší formování probíhá v období puberty, protože člověk se postupně stává dospělým a je pro něj důležité vědět, co ho v životě bude čekat a na co se může připravit. Podle Giddense (1991) si člověk tímto plánováním tvoří jakýsi vlastní *životní kalendář*, který mu pomáhá se rozhodovat v budoucích činnostech. Plány nemusí vždy vyjít a *kalendář* se v průběhu života často mění, někdy i zásadně, ale jeho udržování a existence je pro člověka důležitá. Představuje pro něj jistotu a vizi do budoucna. Lidé bez zjevného budoucího plánu mohou působit ztraceně a často se tak i cítit. S tvorbou životního plánu souvisí do značné míry vlastní životní styl, který ovlivňuje, jak se rozhodujeme, ale také okolí kde vyrůstáme a socializace, kterou jsme si prošli. Na životní plán má velký vliv společnost, do které jsme se narodily, rodina, která nás vychovává a instituce, které nás ovlivnily, jako škola, práce apod. Pro určení vlastních priorit je nejvýznamnější socializace v dětství, odehrávající se v rodině, později ve škole a vrstevnických skupinách. Není neobvyklé, že lidé z podobné vrstvy společnosti mají podobné životní plány. Jejich pozorování v okolí se totiž začnou jevit jako nejvhodnější (Giddens 1991, 84-88).

To, jakou si zvolíme životní dráhu do značné míry, ovlivňují masová media. Prezентují totiž většinou obecně přijímané normy a pravidla. Prostřednictvím televize, internetu a sociálních sítí se dnes nejvíce šíří představa „normálního“ člověka a i toho, co není považováno za správné. Jak tvrdí Giddens (1991) je pro lidi lákavé se tímto normativním vzorem řídit, nebo se o to pokusit, protože je okolí lépe přijme (Giddens 1991, 198-201). Pokud propojíme Giddensův pohled na společnost a dnešní svět ovlivněný masovými médii, můžeme snáze pochopit chování lidí. Masovost ovlivňuje trh a trendem se často stává to, co je vidět na lidech nejvíce. Originalita je sice považována za atraktivní a lákavou, ale do jisté míry v souladu s masou. Tedy například, že pokud dnešní mladý člověk svou životní dráhu neprezentuje na sociálních sítích, není vrstevníky akceptován. Originalita je pak ve správné prezentaci těchto obecně přijímaných věcí.

V další části této kapitoly se zaměříme především na životní dráhu a její tvorbu v období dospívání. Konkrétním normativním prvkům dnešní moderní společnosti věnujeme následující kapitolu.

1.1 Problematika dospívání

Životní dráha člověka prochází několika etapami, jejichž projití je důležité pro budoucí život. Jedním z nejdůležitějších období je dospívání, kdy se formuje identita jedince, a to, jaký bude po zbytek svého života. Každá životní fáze má také etapy, kterými je potřeba projít, aby člověk úspěšně přešel do další. Dle sociologa Josefa Alana (1989) je dospívání období spojené s přípravou na nové sociální role, převzetí zodpovědnosti za svůj život. Jedná se o čas spojený s očekáváním nadějí a s tím související napětí a časté zklamání, které jsou důležité pro tvorbu identity člověka. Podstatné jsou sociální vztahy a situace, ve kterých se dospívající jedinec nachází. Člověk si na rozdíl od dětství začíná své úlohy a postavení ve společnosti určovat sám, zbavuje se závislosti na okolí (Alan 1989, 151-153). V této fázi může nastat u jedince problém, kdy se na jednu stranu nechce zbavit závislosti na ostatních, ale chce vystupovat jako samostatná jednotka a „hotový“ jedinec. Mladý člověk, tak stále zůstává v nevyhraněné fázi a je s tím vlastně spokojený protože nemá tolik zodpovědnosti jako jeho již dospělí vrstevníci.

Alan (1989) charakterizuje mládí jako generační přechod, kde se důležitým stává proces sebeurčení, který má dva základní rysy. První je vztah k dospělým, kdy se dospívající považuje za rovného dospělým, ale ti ho stále vidí jako toho mladého a nezkušeného. Druhý rys souvisí se vztahem k historii, kdy pro mladé není minulost tolik důležitá a dávají přednost přítomnosti a hlavně tomu si ji užít. Mladí hledají různá místa a skupiny, kde mohou vyzdvihovat své generační období a užívat si to, že jsou mladí, jako jsou různé večírky a vrstevnické skupiny (Alan 1989, 156-157).

Právě tento stav, kdy si člověk užívá své mládí a částečně nalezenou identitu a to, že začíná jednat sám za sebe, může vyústit v touhu v tomto období zůstat co nejdéle, ne-li navždy. Sociolog Petr Macek (2003) to popisuje následovně: „Pro řadu lidí se jejich adolescence stává evergreenem a hodnotou, kterou si přejí uchovat i v dospělosti jako určitý standard či životní styl.“ (Macek 2003, 79).

V tomto období je pak zřejmé odklonění od rodiny a hledání porozumění mimo ni ve skupinách přátel. Je zde zvýšená potřeba určit si svou hodnotu a být sám sebou, což v rodinném prostředí často nejde. Ale právě rodina má v tomto období největší vliv na možnou deviaci mladistvých. Pro dospívajícího je důležitý, i když to sám popírá, vztah mezi rodiči a školou a to, jaký mají rodiče kontakt s přáteli svého dospívajícího dítěte a také jaký je jejich životní styl a výchova (Macek 2003, 81-82).

Dle Macka (2003) je pro přechod do dospělosti podstatná fáze pozdní adolescence. V tomto období, datovaném od 17 do 20 let (někdy i déle) už mladí aktivně pracují na konečném přechodu do dospělosti. Dokončují vzdělání, nacházejí si stabilnější zaměstnání, někteří se rozhodují pro studium na vysoké škole, jiní se už ekonomicky osamostatňují, vstupují do manželství nebo zakládají rodinu. Ve velké míře se v tomto období také posiluje sociální aspekt, tedy touhu někam patřit, znát své místo na světě a sdílet to s ostatními. Mladí v této fázi přemýšlí o budoucnosti, vlastní perspektivě a tom, kam bude jejich život směřovat (Macek 2003, 36). Bez prožití touto fází je velmi těžké se do dospělého života zařadit. Někteří jedinci se do této fáze nedostanou ani kolem 20 roku svého života a stále zůstávají ve střední fázi dospívání, kdy hledají svoji identitu a snaží se od většiny lišit a prosazovat svůj životní styl. Může se jednat o jakýsi strach z dospělosti, nebo zálibu v nezávazném životě.

Dospívání je období spojené s mnohými faktory, kdy některé z nich mohou být i rizikové a rozhodující pro budoucí život. Mladé ovlivňuje do velké míry rodina, škola, přátelé, autority, společnost, ve které vyrůstá, ale také vlastní předpoklady k určitému stylu života, někdy rizikovému. Petr Macek (2003) to nazývá jakousi touhou po experimentování, kdy je pro mladého lákavé dělat věci, které jsou společensky nebo zdravotně nebezpečné. Vlastní hodnotu tyto jedinci vidí v tomto rizikovém chování. Právě riskování, vystavování se nebezpečným vlivům a ohrožování sebe i okolí, může na jedince působit jako posílení vlastního já a to jak před sebou, tak před ostatními. A to se může týkat braní drog, nadměrného pití alkoholu, vyhledávání adrenalinových zážitků, chorobného hubnutí apod. (Macek 2003, 79).

Jak uvádí Macek (2003), dospívání je období různých experimentů a objevování. A s tím mnohdy souvisí i brzké okušení alkoholu a v nemalém počtu i tvrdších drog. Největším rizikem v tomto období je, že mladí to berou jako zkoušku, která však kvůli nezkušenosti a naivitě může vést k silné závislosti. Dalším faktorem je to, že mezi mladými a to převážně v České republice je poměrně standartní pít od relativně brzkého věku a i v dospělosti je mezi ostatními přijímáno spíše negativně, když jedinec nepije. Hranice 18 let pro pití alkoholu není mezi mladými brána moc vážně a nejedná se ani o velkou bariéru v dostupnosti alkoholických nápojů. Mladí si jsou škodlivosti alkoholu vědomi, ale zároveň považují za normální její příležitostně konzumovat a alkohol berou jako běžnou součást společenského života (Macek 2003, 112).

Alan (1989) předkládá, že na vývoj jedince v období adolescence má do značné míry vliv i okolí, společnost kde vyrůstá, rodina, škola a okolí, které ovlivňuje jeho začlenění do společnosti. Vedle toho, dle Romana Džambadzoviče (2018), životní dráhu ovlivňují také převažující představy ve společnosti a očekávání, což Alan ve svém díle nezahrnoval, a to je do

značné míry ovlivněné i tím, že okolnosti socializace jsou v posledních letech jiné než na konci 20. století. Především v očekáváních je značný rozdíl. Výrazný vliv na očekávanou životní dráhu mladých měly různé strukturální faktory, jako proměna vzdělávacího systému, trhu práce, ale i do značné míry proměny režimů a větší demokratizace a liberalizace moderních společností. Rozdělení životních fází je tak do značné míry ovlivněno historicky a kulturně odlišitelnými trendy, které se každých pár let mění. Tedy co bylo pro mladé typické v 80. letech minulého století, je dnes pasé. To se do značné míry projevuje například na tom, že období dospívání se o několik let posouvá. O kariéře, budoucnosti, vážných vztazích a rodině tak mladí dnes přemýšlí v pozdějším věku, než před pár desítkami let (Džambazovič 2018, 18-20).

1.1.2 Typ výchovy

Dle Iva Možného (2002) můžeme v dnešní době výchovu rozdělit na dva typy a to tradiční a liberální. Tradiční typ výchovy si dává za cíl rozhodovat o vývoji a životě dítěte dle vlastních, často přísných pravidel, vést ho k poslušnosti a ctění povinností a v některých věcech ho i omezovat. To vše v dobré víře, aby bylo dítěte ochráněné od vlivů světa, se kterými rodiče nesouhlasí, a může je ohrozit. Druhý typ je volnější a cílí na to, aby dítě samo rozhodovalo o tom, co pro jeho život bude vhodné a nejlepší. V liberálním typu výchovy se cílí na vlastní názor dítěte a jeho snahu rozhodovat se a také vzít zodpovědnost za vlastní rozhodnutí. Ochrana pak spočívá převážně v bránění omezení. Tento typ výchovy pak může způsobit, že dítě nemá jasné hranice a samo vlastně neví, co chce a neumí se rozhodovat i když se to po něm chce. Zároveň dochází k rozvolňování rodiny a časté neúctě k autoritám a nevyhraněnost vztahů mezi generacemi. Tradiční styl výchovy naopak vyzdvihuje důraz na autoritu, ale může vytvořit úzkost v prosazení vlastní vůle, když to někdo autoritativněji nepotvrdí, nebo nedovolí. Objevuje se tu také strach projevit se a častěji se v těchto rodinách klade důraz na to být nejlepší, kdy se žádná odchylka neuznává a tak se mohou podporovat předsudky, rasismus apod. Nevýhodám obou typů výchovy se částečně vyhýbá demokratický typ výchovy, který vychází z tradiční a stále cílí na dodržování hodnot a pravidel rodičů, ale s možnou diskuzí a cílem dát prostor i dítěti. Rozhodnutí dětí pak není rozhodnutím rodičů, ale děti si k němu sami s pomocí rodičů dojdou a lépe se s tím ztotožní (Možný 2002, 133-134).

To, že se změnil v posledních letech styl výchovy, potvrzuje i Michaela Pyšňáková (2009), která porovnávala proměny požadovaných vlastností a způsob výchovy s odstupem 18 let. Od roku 1991 se například změnilo přijímání poslušnosti jako žádoucí vlastnosti u mladých mezi 18-25 let z 23 na 16 procent. U starších, to mělo opačnou tendenci, kdy se z 18 % změnila

důležitost poslušnosti na 26 % u osob ve věku 42-49 let. Což může být způsobeno tím, že právě starší čtyřicátníci, ještě zažili tradiční styl výchovy s důrazem na poslouchání autorit, kdežto mladí dvacátníci už byli vychováni více liberálně a volně, jak popisuje Možný (2002). Ve výzkumu Pyšňákové (2009) je také zajímavé, že se od roku 1991 do roku 2008 snížil důraz na ohleduplnost o víc než 20 % a například představitost se zvedla z 6 procent u mladých v roce 1991 dokonce na 25 u mladých v roce 2008. Vychovávané žádoucí vlastnosti se tedy výrazně změnily. Rodiče se dnes snaží více stát pro děti kamarády a průvodci, kteří jim neříkají, jak a co mají dělat, ale spíše nechávají děti samy rozhodnout, co je pro ně nejlepší. Do popředí se tak dostávají vlastnosti jako představitost a vytrvalost. I tak stále zůstávají v popředí vlastnosti jako slušnost, pracovitost, samostatnost a odpovědnost (Pyšňáková 2009, 65-66).

1.2 Zdůvodnění životní dráhy

Každý člověk je utvářený mnohými faktory, mezi něž patří výchova, prostředí, kde se narodil a vyrůstal, lidé v okolí, jedním slovem společnost. V postmoderní době má člověk poměrně volné pole působnosti v tom, jaká bude jeho role, stále ale musí brát v úvahu společenské normy a to souvisí i s tím, jakou životní dráhu si zvolí. Pokud si zvolí nezvyklou životní dráhu, nebo má u některých jejích prvků vlastní přístup, je potřeba, aby si své počiny obhájil. Mnoho lidí, kteří jsou něčím extravagantní, jsou obdivováni právě pro svou jinakost, ale důvodem je především to, že si svou odlišnost dokázali obhájit a přesvědčit ostatní o tom, že je správná. Což ne každý dokáže. A někdo ani nechce. Jak uvádí Giddens (1991), snaha zavděčit se společnosti a zapadnout, může tvořit v jedinci dilemata. Sám se cítí jiný, vidí svět jinak než ostatní, ale může mít strach se projevit a tak se radši chová standardně, což mu nemusí být příjemné. To pak může vést k celoživotnímu přetvářování. Dá se tomu vyhnout i tak, že si jedinec najde partu přátel, kde může být svůj a masku přetvářky nosí jen na veřejnosti. Nicméně ne každý má takovou příležitost. Někteří se pak rozhodnou přetvářku odmítnout a vzbouří se proti společnosti, což vede ke konfliktům (Giddens 1991, 188-191).

Dle Giddense (1991) mají někteří jedinci problém s přijetím obecně daných norem a přijímaných autorit. Buď jim nedůvěřují, nebo mají pocit, že sami si prezentují svět lépe. Tvoří si vlastní normy a autoritu mají v jiných osobách a institucích, než zbytek populace. Pro někoho může brojení proti autoritám být i životní styl a zábava, brojit proti autoritám a jedná se i o častou fázi v životě dospívajících. Je však podstatné, zda se jedná jen o fázi, či celoživotní styl. Nerespektování autorit totiž dělá člověku těžký život, protože vede k vyčlenění ze společnosti. Někteří jedinci k tomu mají psychické předpoklady, jiné ovlivnila socializace v dětství a pro některé je to jakási forma protestu související s nespokojeností se systémem. Tyto faktory se mohou vzájemně prolínat a často není jednoduché určit jeden jediný, vlivů je často více. Pro mnohé je to pak ochrana proti strachu ze selhání, kdy raději nepřijímají autority, než aby projevili svou slabost. Někteří pak se svojí vizí mohou toužit sami stát se autoritou, což je ve světě, kde jsou autority obecně přijímány velkou masou lidí, náročné (Giddens 1991, 195-197).

2. Normativita životní dráhy

V každé společnosti existují normy, které působí ve směru jejího udržení a přispívají k její produkci. Normám podléhá i běžné chování člověka a životní dráhy. V každé společnosti jsou preference různé, ale týkají se obvykle vstupu do zaměstnání, podoby sňatku a přijatelného chování ve společnosti. Lidé, kteří se podle těchto představ a pravidel nechovají, či je pojmají jinak, jsou pak okolím vnímáni jako porušující normy. V této kapitole se zaměříme na hodnoty a preference Čechů a podrobněji také na popisy současné mládeže. Díky tomu lze snáze pochopit kontext českého prostředí, který měl do značné míry vliv na dnešní mladé lidi a poslouží k porovnání odlišností či podobností v názorech a preferencích mladých lidí v mém výzkumu.

2.1 Hodnotové preference Čechů

Každé dva roky probíhá v evropských zemích Evropský sociální výzkum (European Social Survey- ESS) mapující hodnotové preference obyvatel jednotlivých evropských zemí, jejich vztah k demokracii, ostatním zemím, jejich pocit bezpečí atd. V této podkapitole se zaměříme na výsledky hodnotových preferencí z výzkumu z roku 2018.

Jedno z výraznějších rozlišení zemí v Evropě se projevilo na základě hodnot orientovaných na individuální a kolektivní zájmy. Malý důraz na tradici a konzervativní hodnoty se projevilo u západních zemí jako je Německo, Švýcarsko a zemí severní Evropy např. Švédska a Finska. Vedle toho je u těchto zemí kladen velký důraz na hodnoty orientované na druhé. Naopak země východní a střední Evropy kam spadá i Česko, Litva, Maďarsko nebo Slovinsko preferují konzervativní hodnoty a tradici a jsou výrazně méně orientované na druhé. Překvapujícím je pak především to, že Češi jsou málo benevolentní a orientovaní na druhé a neztotožňují se s principy rovnosti a všeobecné tolerance jako jiné země. Vedle toho se také ukázalo, že důraz na blaho ostatních se v posledních 15 letech postupně snižuje a průměrem se v tomto ohledu Česko nejvíce vzdaluje ostatním evropským zemím. V otázce individuálních zájmů spojených s požitkařením a samostatností se blíží Češi evropskému průměru (Pospíšilová a Krulichová 2018, 20-23).

Co se týče rozdílu mezi generacemi, projevuje se především na vztahu ke konzervativním hodnotám a prvkům pozdně moderní společnosti. Mladí lidé do 35 let preferují konzervativní hodnoty méně a kladou důraz více na samostatnost, požitkaření a význam úspěchu a moci, což odpovídá nastavení dnešní západní společnosti. U osob nad 55 let, což je

generace rodičů a prarodičů těchto mladých lidí, se naopak projevuje větší důraz na konzervativní hodnoty, přičemž kladou menší důraz na samostatnost a požitkářství. Vliv na to má do velké míry i průběh stárnutí, kdy se člověk s rostoucím věkem více orientuje na tradice a užívá si méně než dříve. To samo pak může vést mezi těmito dvěma generacemi k nepochopení a konfliktu (Pospíšilová a Krulichová 2018, 28-29).

Lpění na konzervativních hodnotách pak také souvisí s vyšším vzděláním. Čím vyšší má jedinec vzdělání, tím více se distancuje od konzervativních hodnot a také se méně orientuje na blaho ostatních. Z výzkumu vyplývá, že Češi se základním vzděláním si více cení hodnot orientovaných na blaho než čeští vysokoškoláci. Vyšší vzdělání pak souvisí i s hodnotou úspěchu, kdy pro vysokoškoláky se úspěch stává důležitější než pro méně vzdělané. Pro méně vzdělané Čechy je důležitá bezpečnost, tradice a konformismus. Naopak pro více vzdělané Čechy je důležitější samostatnost, soběstačnost, úspěch a moc. Na rozdíl od jiných zemí, ale čeští vysokoškoláci neinklinují k hodnotám orientovaných na druhé lidi (Pospíšilová a Krulichová 2018, 30-31).

2.2 Současná mládež

Výzkumníci v minulých desetiletích se při studiu mládeže zaměřovali obvykle na extrémní případy. Tedy především na revoltující mládež a členy různých subkultur. Způsobeno to bylo i tím, že dřív mládež představovala často bojovníky proti tomu, co v systému bylo špatně. Na tento směr výzkumu se začala ale v posledních letech snášet vlna kritiky i proto, že se rebelské tendence mládeže upozadily a mladí začali být více konformní a nevybočující. Spojeno je to podle slov Michaely Pyšňákové (2009) i s tím, že dnes se mladí nemají proti čemu obracet, není nějaký základní problém, proti kterému by protestovali a žijí celkem spokojeně. Dnešní mladí tedy spíše přijímají hodnoty a normy většinové společnosti a považují to za správné a ubývá tak rebelie. Pyšňáková (2009) tento fakt uchopila pomocí konceptu současné *mainstreamové* mládeže. Toto uchopení považuje za vhodné pro popsání právě dnešní kapitalistické a silně individualistické společnosti. V kontextu České republiky se pak dnešní mladí stávají první generací, která se především socializovala v demokratické společnosti (Pyšňáková 2009, 57-59).

Velmi důležitý je pohled na individualitu dnešních mladých, protože ta se považuje za základní kámen post-moderních společností, jak uvádí Pyšňáková (2009). Individualita směřuje k tomu, že člověk má svobodu volby, buduje své já a má volnost v tom, kým bude (v rámci daných norem). A i když by se to mohlo zdát jako znak svobody, tak je faktem, že individualita

je dnes spíše povinností, tedy, že je společností vyžadována. Je přijatelné, skoro až nutné budovat své vlastní já, své štěstí, snažit se být tou nejlepší verzí sebe sama a rozhodovat o své životní dráze. Tento osobní růst a volba cesty je společností vyžadována. Takže i když by se zdálo, že *mainstream* tvoří z lidí kopie, vlastně dnes odpovídá tomu co je populární a to je budování vlastní identity a rozhodování o sobě. Individualismus slouží dnes jako způsob nahlížení na svět s pomocí standardizovaných způsobů, jak vyhovět nárokům dnešní civilizace (Pyšňáková 2009, 60-62).

Výzkum Pyšňákové ukazuje proměnu priorit v oblasti vzdělání, práce, volného času apod. v různých časových obdobích. Zajímavým zjištěním je, že od roku 1991 do roku 2008 se důležitost práce pro mladé mezi 18 a 25 lety snížila z 47% na 23%, což je velmi výrazný pokles. Vedle toho je ale důležité nezapomínat na nárůst počtu vysokoškoláků a prodlužování doby studia. Důležitost práce tito mladí možná nevidí právě proto, že pro ně není na pořadu dne, stále totiž studují, nebo ještě žijí u rodičů. Další výrazná změna nastala v důležitosti volného času a přátel pro mladé. Tam lze pozorovat vzestupnou tendenci. Důležitost přátel u mladých od 18 do 25 let se z 35% v roce 1991 zvedla na 59 % v roce 2008. Podobně tomu bylo i u volného času, kdy dokonce z 26 % v roce 1991 se zvedla důležitost na 53% v roce 2008. Mladí tedy dávají viditelně přednost zábavě a přátelům před prací, což ale může být opět způsobeno prodloužením doby studií a také delší dobou dospívání. To souvisí také s tím, že kolektiv se dnes více stává prostorem, pro realizaci individuality. Větší užívání volného času pak souvisí také se zvýšením spotřeby dnešní mladé generace a velkým nárůstem konzumu. Žádoucí je tedy více si užívat a hodně nakupovat, i když často bez užitku. Sama v první kapitole zmiňovaná masmédiá tomu hodně napomáhají (Pyšňáková 2009, 70-72).

Jak uvádí Pyšňáková (2009) vymezení se vůči něčemu je důležité pro každou mladou generaci, a i když se to u dnešních mladých nezdá, protože nejsou výrazné válečné a společenské konflikty, proti kterým by mladí zbrojili, stále mají něco, co odsuzují. A to je právě výše zmiňovaný *mainstream*. I přesto, že dnešní mládež se dá nazvat *mainstreamovou*, je jejich cílem se právě proti *mainstreamu* vymezit. Avšak *mainstream* je chápán každou skupinou jinak. Dnešní mládež má velkou svobodu ve volbě vkusu co se týče hudby, oblékání a zábavy a tak se tvoří vrstevnické skupiny a různé sub-kultury, které se vymezují právě tím, že se odklánějí od jimi určeného *mainstreamu*, který většinou spojují s konzumní společností, nebo tím, čím se vyznačuje starší generace. *Mainstream* se tedy stal spíše synonymem pro něco masového a přehnaně populárního a každý jedinec v něm vidí něco jiného, což je ale spíše *mainstream kulturní* spojený s masovou a populární kulturou. Smyslově ale slovo *mainstream* představuje

to, co je přijímáno většinou a to se týká skoro všech mladých lidí. A *mainstreamové* je dnes i to být individuální, i když společnost si to prezentuje opačně. Dnešní mladí Češi se tedy dají považovat za jedince, kteří přijímají většinové názory a praktiky dnešní společnosti související s konzumerismem a individualismem, u nichž výrazně klesá potřeba rebelie (Pyšňáková 2009, 72-74).

3. Životní dráhy v pozdně moderní společnosti

Dle Mertona (2007) je v moderních společnostech hlavním životním cílem úspěch a cesta k němu. To předkládá na příkladu tehdejší americké kultury, která cílí hlavně na úspěch i přesto, že z institucionálního hlediska to zcela nefunguje. Na americké občany se už od útlého věku klade důraz na to být úspěšný a dobrý, tedy dělat vše proto, aby získali co nejvíc a byli nejlepší. To pak souvisí i s penězi, majetkem a snahou vlastnit co nejvíce. Ztrácí se však důraz na samotný prožitek a radost z této cesty a zapomíná se také na to, že není možné, aby byli všichni úspěšní, protože cílem úspěchu je i to, že porazíme jiné – tím pádem je úspěšnost všech nereálná i přes to, že se na ni klade důraz. Tyto vlivy jsou pak vidět ve většině moderních společnostech, kdy je určeno, co je úspěch a hlavním cílem lidského bytí v této společnosti je ho dosáhnout (Merton 2007, 140-145).

Merton cíle moderní společnosti popisuje následovně:

„Kultura přikazuje přijmout tři kulturní axiomy: Za prvé, všichni by měli usilovat o stejné vznosné cíle, protože cesta k nim je otevřena všem, za druhé, dnešní domnělý neúspěch není ničím jiným, než zastávkou na cestě k budoucímu úspěchu, a za třetí, skutečným neúspěchem je pouze slevit ze své ambice nebo se jí vzdát.“ (Merton 2007, 144).

Nátlak společnosti s předem danými přijatelnými cíli vede u jedinců k určité reakci a adaptaci. Merton (2007) definuje pět typů individuální adaptace na společenské normy a cíle. Prvním typem je *konformita*, která se nejčastěji objevuje ve stabilních společnostech, kde se propojují kulturní cíle i prostředky, které k nim vedou. Lidé s tímto typem adaptace se zaměřují na základní hodnoty společnosti a jsou s nimi v normě. Dalším typem je *inovace*, která se zaměřuje hlavně na cíl, institucionální prostředky nemusí fungovat dostatečně a proto je pro jedince jednodušší se zaměřit na cíl a dosažení úspěchu. Jedinec pak tento důraz považuje za svůj, bez nátlaku nějaké instituce, a i proto je pro něj více správný. V případě, že nefungují zcela kulturní cíle, objevuje se *ritualizace*. V tomto případě člověk sleví z velkých kulturních cílů, často proto, že mu nevyhovují, nebo je společnost ani nedefinuje. Takový jedinec se zaměří více na uspokojování vlastních aspirací a menších cílů bez velkých ambicí. Stále zde však přetrvává cíl posouvat se ve společnosti dopředu, i když v menší míře než okolí. V případě, že nefunguje ani jeden typ je způsobem adaptace *únik*, tedy odmítnutí kulturních cílů i institucionálních cest k nim. Tito jedinci jsou pak sice součástí společnosti, ale jsou tam jako cizí a nedokáží se ztotožnit s cíli a chováním ostatních. Mezi tyto lidi, kteří opustili kulturní cíle

i institucionální normy patří například tuláci, bezdomovci, alkoholici, narkomani apod. Posledním typem adaptace je pak *rebelie*, tedy způsob, kde jedinec odmítá kulturní cíle i společenské normy, ale místo aby se jich vzdal, vytvoří si vlastní, dle kterých se dále řídí. Pokud je pak takových jedinců hodně, může to vést ke změně společnosti a jejich cílů, protože to je hlavní záměr jejich chování. Těchto pět typů adaptace se objevuje v každé společnosti přičemž, které a v jaké míře převažují, určuje i to, jaká daná společnost je (Merton 2007, 146-172).

Přestože je Mertonův pohled na sociální řád a normy částečně aplikovatelný i dnes, je silně ovlivněný obdobím konce 20. století, kdy byl tvořen a chybí mu pohled na dnešní společnosti a dobu. Základ moderní společnosti s důrazem na úspěch je i dnes přítomný, ale na společnost má vliv i mnoho jiných prvků, které Merton nezahrnul a před několika desítkami let ani neexistovaly, nebo ne v takové míře. Definovat dnešní společnost uceleně je náročné, protože každý myslitel na ni hledí trochu jinak, jak shrnují Lukáš Urban, Josef Dubský a Jan Bajura (2012). Nabízí ale dva možné shrnující pohledy na dnešní svět a to dle optimisticky laděných teorií a pesimisticky laděných teorií. Dle optimistických teorií jsou dnešní společnosti spojené s technickými inovacemi a vědeckým pokrokem. Velmi se rozvíjí komunikační technologie, lidé jsou v různých vrstvách i obecně více emancipovaní, je svoboda slova i rozhodování. Roste vzdělanost, možnost volnočasových aktivit i majetek a příjmy lidí. Přesto tohle vše na definici dnešní společnosti (a to především té evropské a americké) nestačí a je třeba zahrnout i pesimistické teorie. Dle nich se ve velké míře objevuje ztráta důvěry a individuality jednotlivců, zmatení z přemíry možností a rychlosti, oslabování síly tradic, které dávaly pevné kořeny. Zvyšuje se sebestřednost, sobeckost, nihilismus a beznaděť jedinců a postupně klesá víra v lepší budoucnost. Globalizace se postupně stává více hrozbou, spojenou s globálním terorismem, ztrátou tradičních hodnot některých společností a tvorby masové společnosti. Začíná docházet k přelidnění, zvyšování kriminality a ztrácí se individualita jedince. Tyto dva pohledy mohou pomoci lépe pochopit dnešní společnost (Urban, Dubský, Bajura 2012, 12-22).

Českou společnost pak Urban, Dubský a Bajura (2012) popisují jako plnou paradoxů a masových a globálních problémů. Zásadní vliv zde má jakýsi střed ideologické bipolarity po pádu režimu v roce 1989, kdy se střetává vliv západní a sovětské ideologie a je zde mírné zmatení, kterým směrem se vydat. V České společnosti stále přetrvávají prvky z doby socialismu, protože se staly tradicí a dochází zde ke střetu se západním způsobem myšlení, který je však stále trochu cizí. Další vliv pak má výměna mocenských elit, kdy dochází z další formě nátlaku a smutku z nenaplněných očekávání po revoluci a to především v oblasti materiálních a existenčních jistot (Urban, Dubský, Bajura 2012, 13).

3.1 Pozdní modernita v České republice

3.1.1 Historický kontext socialismu

Jak uvádí Roman Džambazovič (2018) na vývoj moderní historie České republiky a tehdejšího Československa měl výrazný vliv komunistický režim. Typické pro něj bylo, že životní dráhy byly v základních rysech předem určené a nedalo se z nich moc vybočit. Cílem bylo co nejdříve se zapojit na trh práce. S tím souvisí také zkrácení doby dospívání, tedy že přechod z adolescence do dospělosti byl o mnoho kratší, než je tomu dnes. Důležité přechody mezi životními fázemi v tomto období mizely, protože se vlivem společnosti tyto fáze značně zmenšovaly. Co se týče dospívání, její zásadní etapou bylo období školní docházky, s jejímž koncem nastala dospělost spojená se vstupem do zaměstnání. Tím, že se už volbou školy předem rozhodovalo o volbě zaměstnání a možností moc nebylo, nepřicházela v úvahu cesta za kariérou a možnost výrazně zlepšovat své postavení. Vzdělání se zkracovalo na nezbytnou dobu a vysokoškoláků bylo o mnoho méně než dnes. Období dospívání se tedy odehrávalo především na středních školách. Standardní bylo také v nízkém věku okolo 18-20 let uzavírat sňatky a často i brzké rodičovství (které mnohdy vedlo právě k nutné svatbě). Pro mladé bylo běžné brzy uzavřít sňatek a nepředcházelo tomu mnoho let nesezdaného soužití, jak je tomu dnes. Tím se tedy zkrátila doba dospívání a dovršení plnoletosti znamenalo více než dnes. Trh práce byl velmi malý, možnost vycestovat minimální a kariérní růst velmi pozvolný. Společnost se neorientovala tolik na úspěch jako dnes, ale spíše na budování společnosti pomocí práce. A právě vstup do zaměstnání se bral částečně jako vstup do dospělého života (Džambazovič 2018, 21-22). Je tedy zřejmé, že přechody mezi jednotlivými fázemi dospívání, které popisují Alan (1989) a Macek (2003) se v období socialismu moc neprojevovalo a přechod mezi střední a pozdní fází adolescence byl minimální. Dalo by se říci, že střední fáze adolescence v té době vůbec neprobíhala.

3.1.2 Proměny v 90. letech

Výrazná proměna v životních drahách nastala dle slov Džambazoviče (2018) v období 90. let 20. století, tedy krátce po sametové revoluci a svržení socialistického režimu. Do popředí se dostala svoboda rozhodování a kýžený pocit, že si lidé o své budoucnosti mohou rozhodovat sami. S tím ale souviselo i značné zmatení, protože do té doby na takový stav nebyli lidé po několik desítek let zvyklí. Tento poměrně rychlý přechod v devadesátých letech se týkal především zániku standardizovaných životních drah objevujících se v éře socialismu a následnému rozvoji individuálních nestandardizovaných životních drah typických pro pozdně moderní společnosti. Největší vliv změny v období dospívání od dob socialismu se dalo

pozorovat na oddalování doby sňatku na pozdější fázi života. Sám vstup do manželství, či osamocení ve vlastní domácnosti se začalo spojovat s přechodem do dospělosti. A protože mladí po pádu režimu dostali o mnoho více možností, snažili se přechod do dospělosti co nejvíce oddalovat. Sňatků tedy na rozdíl od dob socialismu ubylo a tím klesla i porodnost (což ale může souviset také s rozšířením antikoncepčních metod a větším přílivem antikoncepce z jiných zemí). Věk uzavření manželství se průměrně posunul o víc než 5 let. Prodlužuje se i doba žití u rodičů a celkově doba osamostatnění se. Významný je pak pro přechod do dospělosti i vstup do zaměstnání, jehož úspěšnost a postup do značné míry určuje postavení a význam člověka. Sám vstup se pak posunul do pozdějšího věku na rozdíl od dob socialismu, což také souvisí s větším důrazem na výši vzdělání a praxi (Džambazovič 2018, 23-24).

4. Možnosti rebelie

Vztah k normám se může u jedince projevit i jejich porušováním. Důvody pak jsou zakořeněny v mnoha faktorech, které v této části rozeberu. Podle Hrčky (2001) sociální deviace představuje porušení, nebo výraznější odklon od některé sociální normy, která je členy nějaké společnosti či skupiny akceptována. Nemusí se jednat pouze o porušení právních norem a morálních nebo náboženských zásad. Může se to týkat i vybočení ze standartního chování a odklon od toho, co se od běžného člena skupiny čeká. A nejsou to jen sociálně patologické jevy, které jsou přímo společnosti nebezpečné, ale i prvky, které mohou společnost a její pravidla rozvolňovat a určitým způsobem i ohrožovat, pokud se týkají více lidí (Hrčka 2001, 11-20). To se právě může projevit u Mertonem (2007) výše popsané rebelující adaptace, tj. pokud se sejde více takovýchto rebelů, kteří chtějí prosadit své normy na úkor dané společnosti, mohou ji pomocí revoluce změnit – a čím je těch rebelů víc, tím je to snazší.

Dle Hrčky (2001) mají sociální deviace čtyři příčinné faktory. V první řadě se jedná o faktory biologické, tedy vliv nějaké genetické poruchy, hormonální nedostatky, zranění, vrozená nemoc apod. Druhým faktorem jsou psychické faktory, které nejvíc ovlivňuje socializace v rodině, převážně v raném dětství, porucha vztahu k autoritám, citová deprivace, poruchy osobnosti apod. V těchto dvou případech šlo o faktory vnitřní, velký vliv ale může mít i okolí, tedy faktory vnější. Jedním z nich jsou sociální faktory, což jsou stavy spojené s anomickými stavy společnosti, urbanizace, technologický pokrok, vliv sociální skupiny (navádění k porušování norem) atd. Posledním popisovaným faktorem jsou kulturní faktory a to především v stigmatizaci a onálepkování jedince z jiné kulturní skupiny spojené s etnocentrismem, xenofobií a rasismem společnosti a to z obou stran (Hrčka 2001, 21-23).

4.1 Negativní postoj

Mládí je spojeno s hledáním sama sebe a tvorbou vztahu ke společnosti. To, jakým způsobem se ve společnosti bude jedinec chovat a zda přijme obecně dané normy je do značné míry ovlivněno faktory, které jsem zmínila v předchozí části textu. Pro mladé je pak často typické, že na společnost a své okolí hledí negativně a kriticky. Tento jev se v určité míře může objevit u každého dospívajícího, kdy velmi záleží, zda se jedná jen o krátkodobou rebelii nebo celkové přijetí životního stylu ze kterého je těžké uniknout. To pak může vést i k prodlužování přechodu do dospělosti, kdy být rebelem je vlastně zábavnější a přitažlivější.

Dalším častým faktorem, který se podle Macka (2003) u mladých objevuje a v posledních desetiletích také prohlubuje, je negativní pohled na sebe sama. Od 90. let zaznamenávají

psychiatrii u adolescentů zvýšený výskyt adaptačních poruch, úzkostí a negativního vztahu k sobě. Tito mladí se hodnotí negativně a to jak z fyzického hlediska, tak i vzhledem ke své povaze. Mají pocit, že jsou méněcenní, nezapadají a nejsou spokojeni s tím, jací jsou a jak vypadají. Často ani sami nevědí pořádně, kým jsou a to může k negativnímu pohledu a zmatečnosti přispět. To souvisí s pocitem vlastní kontroly a zodpovědnosti. Častý neúspěch pak mladí dávají za vinu sobě a to v nich ještě více prohloubí negativní a úzkostné myšlenky. To vede ke ztrátě důvěry v sebe a následně také smyslu života. Pomoc někdy přináší komunikace s druhými, prosazování sebe sama a setkávání s těmi, kteří jsou na tom podobně, což posiluje vlastní identitu, ale občas může vést ke zklamání a otázce důvěry v druhé až k víře ve smysl společnosti a života (Macek 2003, 114-115).

Způsob, jakým se někteří mladí vyrovnávají s nespokojeností s okolím, je Vágnerovou (2000) popsaná *volba negativní identity*, spojená s odmítnutím předem definovaných rolí, daných často rodinou nebo společností. Mladý se chová zcela opačně, než se od něj očekává. Důvodem může být málo možností, špatné a nevyhovující rodinné zázemí, nízké sebevědomí, pocit nedostatečnosti a málo ohodnocení a přijetí. To pak mladí hledají ve skupinách, které odporují zvyklostem z jejich rodiny a společnosti kde vyrůstali. Odklonění je pak snaha a demonstrace toho, že se dokáže osamostatnit a má se lépe (i když často jen předstíraně). Tato fáze může být dočasná, ale někdy se z ní stane vlastní styl a identita jedince a z ní je těžké se vymanit. V tomto ohledu je pak důležité sebepoznání a nalezení vlastních hodnot. Lákavé je pak zařazení se do skupiny, která pomůže mladému k identifikaci, ale mělo by se jednat o přechodnou fázi. Mladí, kteří součástí uzavřených skupin zůstávají dlouho, nerozvinou svou individuální identitu, která je podstatná pro úspěšný přechod do dospělosti (Vágnerová 2000, 267-269).

4.2 Aktivismus

Lidé, kteří nesouhlasí s chováním nějaké skupiny lidí či organizace, nebo politické strany, či s jednáním členů vlády, se v řadě případů rozhodnou k protestu a aktivismu, jak uvádí Ondřej Císař (2008). Považují to za možnost se ukázat a dát najevo svůj názor, nebo se pokouší věc, proti které protestují změnit či zrušit. Starý typ aktivismu byl spojen spíše s organizacemi a skupinami, které svým jménem odboj prokazovaly. Mohlo se jednat například o odbory, nebo stávkující zaměstnance, či organizace s cílem protestovat. Novější typ aktivismu, kterému chci věnovat tuto podkapitolu, se týká *občanské sebeorganizace*, tedy typu protestu, kdy se sejdou občané z různých míst a poměrů a začnou protestovat proti společnému zájmu. Tento typ

aktivismu je v posledních letech nejčastější a týká se z velké části mladých lidí, kteří tyto protesty mnohdy vyvolávají. Často se pak jedná o *epizodickou masovou mobilizaci*, kdy se na krátký čas sejde velká skupina lidí s cílem projevit svůj názor, nebo nastolit změnu. Tento typ protestů je lákavý, protože člověk v davu ztratí vlastní identitu a může se projevit více pudově a ostatní ho v tom i podporují (Císař 2008, 33-34).

Podle Jennifer Earl (2017) je pro mladé lidi aktivismus způsob, jak se projevit. Mezi dospělými a staršími mohou mít pocit, že nejsou vyslyšeni a ve vrstevnické skupině pak najdou lepší pochopení. V těchto skupinách se také lépe organizují protesty. Mladí se stýkají s lidmi, kteří jsou jim názorově blízcí a pokud mají společného něco, co odsuzují, může to vést i k touze po protestu a veřejném projevu vlastního názoru. Aktivismus dnešních mladých lidí se pohybuje okolo třech trendů. V první řadě je to rostoucí počet sociálních a protestních hnutí bojujících za práva menšin, zvířat, čistou přírodu apod. To je pro mladého člověka, který poznává svět a chce v něm něco zanechat lákavé. Dále jsou to různé fanouškovské skupiny, kdy zájem o nějaké aktivity, hudbu apod. vytváří nové skupiny lidí, kteří společně mohou chtít něco změnit. Skupina pak v lidech vyvolává jakýsi pocit síly, kterého by sami nedosáhli. Poslední trend dnešní doby jsou pak sociální sítě, kde se šíří mnoho zpráv, článků a obsahu nabádající ke změně a často i k aktivismu. Na protestech se dnes lidé domlouvají často právě přes sociální sítě, protože na nich většina mladých tráví hodně času a lze tak oslovit velké množství lidí, kteří by se jinak běžně nesetkali. Z protestu se pak stává stále více masová záležitost. Pro mladé to pak je způsob jak se projevit ve světě, kde se jim moc prostoru nedává. A lákavější je to pro ně i proto, že tím rozhodují o své vlastní budoucnosti. Pokud se jim totiž protestem podaří změnit něco, co se projeví až za několik desítek let, stále se jich to bude týkat (Earl 2017, 8-9)

Aktivismus v moderních společnostech se podle Císaře (2008) obvykle týká politiky, enviromentalismu, či lidských práv. Jednou z výrazných a odlišných aktivistů jsou anarchisté. Jejich protesty jsou v jiném duchu a často pro ně bývá problém spojit svůj záměr s nějakou organizací, protože pak mají pocit, že se zaprodali. Anarchisté se totiž snaží svrhnout vládu a zavést svět bez vůdců, který tvoří lidi společně. Jejich protesty pak už z principu nejsou masové, protože neodpovídají většinovému názoru. Někdy se ale mohou propojit s myšlenkami jiných protestů a to především těch za lidská práva a čisté prostředí. Zapojí se ale jako samostatná skupina, která to také dává najevo. Anarchisté se snaží o revoluci, ostatní aktivisté spíše o projevení vlastního názoru nebo dílčí změnu (Císař 2008, 65-73).

4.3 Bohémství

Část mladých, kteří se věnují či zajímají o umění, se životním stylem řadí k bohémům. Jejich život se vyznačuje nekonvenčním a výstředním stylem, se kterým souvisí časté navštěvování hospod, užívání si, debatování o světě, politice a umění, volnost a nelpění na zásadách. Bohémství má také blízko k anarchismu, který je více revoluční a cílí na zrušení svrchované vlády a založení komunitní společnosti. Bohémství, ke kterému se někteří mladí upínají, souvisí především s obdobím romantismu, v němž mladí umělci upozorňovali na špatnost systému nočními výtržnostmi a pak také s postavami prokletých básníků, kteří na svůj bohémský život často dopltili (Petrušek a kol. 1996, 132-133, 71).

Moss (2017) popisuje bohémy jako nezávislé umělce typické svým excentrickým stylem, kteří často navštěvují kavárny, galerie, knihkupectví, salony apod. Klíčový je důraz na umění a jeho důležitost a menší vzpoura proti zavedeným normám a myšlení společnosti. Typické pro ně je i částečné přijetí chudoby ve prospěch umění a mírná ochrana před buržoazní společností. Pro bohémy je typické, že dělají příležitostné práce, nebo něco nenáročného a flexibilního, aby se to dalo dobře kombinovat s uměleckou činností. Někteří se tomu pak vyhnuli, pokud zdědili bohatství po předcích nebo získávali pomoc od rodiny či od svých partnerů (Moss 2017, 31-34).

Moore (2015) popisuje bohémy jako umělce, kteří idealisticky, někdy až radikálně oslavují umění. Práce pro obživu pro ně není tak důležitá, jako umělecká tvorba, proto ji berou jen jako zisk peněz. Jedná se často o nekonformního, rebelského, od společnosti se odlišujícího tuláka, nebo kavárenského povaleče, který se někdy obrací až k anarchismu a kritice buržoazního myšlení, střední třídy a masové společnosti. S tímto excentrickým stylem života souvisí často také zvýšená konzumace alkoholu, drog nebo sexu. Vedle toho se neklade takový důraz na vzhled a oblékání, kdy na vhodné oblečení často nezbývají peníze, nebo sám bohém nevidí důležitost v častém měnění a nakupování oblečení. Může být pro ně typický neudržovaný nebo velmi výstřední styl oblékání. Svůj vzhled buď neřeší, nebo ho uzpůsobí tomu, aby vynikli a ukázali svůj postoj. Často pak fantazírují o lepším světě a oslavují umění (Moore 2015, 16-17).

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky zaměřím na to, jak dospívající lidé s nestandardními životními drahami vnímají vlastní životní styl, jak svou odlišnost zdůvodňují, zda jsou se svým životem spokojeni a chtějí ve svém životním stylu pokračovat i nadále.

- Jak mladí lidé s nestandardní životní drahou zdůvodňují svůj životní styl?
- Je podle sdělení informantů jejich nestandardní životní styl spojen s odsouzením dnešních společenských norem?
- Myslí si informanti, že společnost je špatná?
- Jsou informanti spokojeni se svým způsobem života?
- Chtějí informanti tímto způsobem života žít i nadále?

5. Postup a výzkumné metody

5.1 Výzkumný design

Pro svou práci jsem si zvolila kvalitativní výzkum, protože zkoumám malý vzorek specifické skupiny informantů, kde je vhodné použít rozhory a kvalitativní zpracování dat. Chci odhalit postoje a názory informantů na jejich životní styl a okolnosti, které jejich styl života mohly v minulosti ovlivnit. Pro výzkum jsem využila polo-strukturované rozhovory, neboť u nich mohu sledovat předem připravenou tematickou osnovu, ale stále mohu rozhovor rozšířit o témata, které během rozhovoru vyplynou. Tento typ zkoumání se hodí k výzkumům, které se snaží odhalit povahu zkušeností informantů s nějakým jevem či prvkem, v případě této práce právě s jejich životním stylem. Pomocí kvalitativních rozhovorů mohu odhalit vnitřní postoje zkoumaných, které jiným způsobem získat nelze. A protože zkoumám specifický životní styl určitých jednotlivců, hodí se zjistit vlastní názory informantů a jejich pohled na svět (Packer 2011, 6-7).

5.2 Výběr vzorku

Výběr vzorku jsem prováděla prostřednictvím metody sněhové koule (snowball sampling). Bruce Berg (2004) snowball sampling popisuje jako metodu, při které oslovíme lidi, kteří odpovídají charakteristikám potřebným pro náš výzkum. Ti nám pak doporučí další lidi, kteří mají podobný životní styl a atributy jako oni a hodí se pro náš výzkum. Tento přístup je vhodný pro výzkum s citlivou problematikou nebo velmi specifickou skupinou, kde je potřeba znát zkušenosti insiderů zkoumané skupiny a může být náročné je sehnat (Berg 2004, 36).

Při volení vhodné metody výběru vzorku se nabízel i účelový výběr. Při něm bych vybírala informanty jen pomocí úsudku a typických předem vybraných charakteristik. Nabízela by se možnost navštívit místa, kde se často tito jedinci schází, ale jako osoba zvenčí bych v daném prostředí mohla mít obtíže při získávání důvěry možných informantů anebo bych nenašla ty, které by se pro rozhovory hodili. K některým jedincům s tímto životním stylem se také těžko dostává, proto by mohl nastat problém s nalezením dostatečného množství informantů z různých míst. Někteří totiž bydlí v místech, která nejsou veřejnosti přístupná např. v squatech, uzavřených skupinách nebo nemají jedno stabilní místo, kde se schází. V tomto ohledu se zdál snowball sampling vhodnější. První rozhovor mi poskytl kontakty na další osoby žijící podobným životním stylem a díky tomu, že jsme měli společného známého, mi takto

oslovení informanti více důvěřovali a získala jsem tak kontakty na lidi, ke kterým bych se osobním pátráním nejspíše nedostala.

Nejdřív jsem vybírala informanty z okruhu svých známých podle typických vlastností a charakteristik, které souvisejí se životní stylem, který chci zkoumat. Konkrétně jsem je vybírala podle typických rysů jejich života: je jim mezi 18-26 let, mají problémy se vzděláním (nedokončená střední škola, prodlužování studia apod.), nadměrně užívají některé návykové látky, většinu volného času tráví s přáteli, pracují jen příležitostně, když musí, netvoří kariéru.

5.3 Tvorba a analýza dat

K získávání dat jsem využila polo-strukturovaných rozhovorů, jelikož umožňují mít předem připravenou osnovu s otázkami, které pokrývají základní problematiku, kterou chci zkoumat. Poskytují také prostor pro doptávání se, na základě toho, co mi jednotliví informanti řeknou a kam rozhovor směřuje. Pro vedení rozhovoru jsem se inspirovala Kaufmannovým (2010) pojetím chápaného rozhovoru, protože ten si dává za cíl, aby se informant necítil pod tlakem, rozhovor pro něj byl přirozený a volně plynoucí, což umožní výzkumníkovi projít do hlubších vrstev informantova myšlení a okolností dané problematiky. To, že je právě chápaný rozhovor pro informanta uvolněný a bez problémů, v něm vyvolá chuť mluvit a touhu svěřit se s danou problematikou (Kaufmann 2010, 71-73).

Výsledné rozhovory jsem následně přepsala se zachováním slangu nebo nespisovných výrazů. Tyto přepisy jsem pak podrobila kódování. Způsob jakým jsem získaná data kódovala, byl ve velké míře individuální. V tom jsem se inspirovala způsobem, který popisuje Mayring (2014), tedy že spousta autorů má svůj vlastní způsob kódování, který ne všem může vyhovovat, protože získaná data vždy nesou nějaký subjektivní prvek, se kterým se musí počítat. Kódování se odvíjí od podoby dat a typických rysů, se kterými byla data tvořena. Pro mě je pak vhodný postup, který popisuje jako kódování odpovědí druhého, na základě toho, zda odpovídají mým předem zvoleným kategoriím, dle kterých jsem rozhovor vedla. V této fázi je to pak čistě individuální i podle osoby dotazovaného. Tento subjektivnější způsob pro mě byl vhodný, protože při tvorbě osnovy rozhovoru jsem si už předem rozdělila otázky do tematických okruhů a během kódování jsem se už měla čeho držet. Cíleně jsem pak vyhledávala věty, které pomáhaly odpovídat na výzkumné otázky (Mayring 2014, 114).

V první fázi kódování jsem pročítala přepisy rozhovorů a hledala a označovala části textu, které se vztahovaly k normativitě a nenormativitě ve výpovědích informanta. Tyto vybrané části jsem podrobila druhému kódování, kdy jsem je rozdělila dle tří kategorií, podle toho, k čemu své názory a postoje vztahují. Tedy jestli je spojují se selháním společnosti, s vlastním

selháním jako jedince, nebo je považují za normální. Toto rozdělení jsem pak okódovala ještě jednou, přičemž jsem hledala průniky jednotlivých charakteristik a jejich zjemnění.

5.4 Problémy spojené s výzkumem

Hrozící riziko, se kterým jsem už předem počítala, bylo, že se mi informanti nebudou chtít svěřit se vším, na co se budu ptát, nebo budou odpovídat nejasně, či velmi stručně a nebudou se chtít o dané problematice více rozprávět, v důsledku čehož by byla data spíše povrchní. Tato obava se nakonec nepotvrdila, ale u několika rozhovorů jsem menší obtíže tohoto typu pozorovala. Někteří informanti vypovídali o svém životě obsáhle a s chutí a nezatajovali podstatné věci potřebné pro můj výzkum, ale nebylo to tak u všech. Polovina informantů byla s otázkami spokojena a velmi se rozprávěli, avšak u druhé poloviny, to nebylo tak snadné.

Větším problémem, který jsem předem neočekávala, bylo problematické a zdouhavé domlouvání termínu schůzek. Trvalo několik dní, než odepsali na zprávu, nebo mi schůzku na poslední chvíli zrušili, či neodepsali vůbec. Tito jedinci se rozhodují spíše spontánně, možná jsou ovlivněni životním stylem, anebo čas vnímají jinak než většina populace. Protože jsem měla hodně nabitý program, dlouhé domlouvání schůzek nebo jejich rušení pro mě představovalo komplikaci a některé oslovené jsem tak nemohla zařadit do výzkumu, protože se rozhovor nestihl zrealizovat. S informanty bylo tedy těžké se domluvit, právě kvůli jejich specifickému stylu života a proto se ne všichni oslovení informanti stali součástí výzkumu. Pro výzkum jsem oslovila 9 lidí, ale rozhovor uskutečnila jen se 6 z nich. Dva totiž na nabídku rozhovoru nereagovali vůbec a s jedním byla tak dlouhá domluva, že se rozhovor nakonec neuskutečnil. Vzorek je tedy velmi malý, aby se dal zobecnit na populaci, ale dá se podle něj částečně pochopit smýšlení specifických mladých jedinců.

5.5 Charakteristiky informantů

Pro účely výzkumu a ochranu svých informantů jsem se rozhodla je anonymizovat a místo jejich pravého jména používám pseudonym.

Pořadí	JMÉNO	POHLAVÍ	VĚK	DOKONČENÉ VZDĚLÁNÍ	BYDLENÍ
1	Karel	Muž	22	SŠ	Nájem (spolubydlení)
2	Jakub	Muž	21	ZŠ	Squat
3	Lenka	Žena	20	ZŠ	Squat
4	Vašek	Muž	23	SŠ	S rodičem
5	Natálie	Žena	18	ZŠ	Squat
6	Matěj	Muž	26	SŠ	Nájem (spolubydlení)

6. Zjištění a interpretace výzkumu

Ve svém výzkumu jsem pracovala se 6 informanty, jejichž charakteristiky jsou následující:

Karel je bohém, který dokončil střední školu, ale školní systém ho odradil od následného pokračování na vysokou školu. V současné době pracuje v kamarádově stěhovací firmě a svůj život by chtěl věnovat hlavně umění. Pravidelně kouří marihuanu a občasně užívá taneční drogy.

Jakub je squatter a anarchista, který v současné době nemá kde bydlet. Pochází z bohaté rodiny, kde měl velký vliv autoritativní otec. Jakub má poměrně velkou spotřebu alkoholu a občasně i tvrdších drog. Vydělává si pouze příležitostnými brigádami.

Lenka je squatterka a intersexuálka¹, což má značný vliv na její život a přijetí. V současné době jí trápí zdravotní problémy, nemá kde bydlet, nepracuje a žije z našetřených peněz. Vyrůstala v rodině s mnoha dětmi s volnější výchovou, což u ní vedlo k úniku do party, kde v brzkém věku začala pít alkohol a vyvinula se u ní silná závislost na pervitinu.

Vašek je bohém, který bydlí v domě s matkou v invalidním důchodě, kde chovají zvířata. Začal studovat dvě vysoké školy, ale ani jednu nedokončil a ke studiu se vrátit nechce. V současné době má stabilní práci a myslí si, že se už z „divočejšího“ období života dostal a to z velké části díky přítelkyni, se kterou by chtěl jednou žít.

Natálie je squatterka a anarchistka, která nemá v současné době kde žít. V dětství vyrůstala jen s matkou, která jí později ve squattingu nebránila. Natálie nedokončila střední školu a zatím to nemá v plánu měnit. Příležitostně si vydělává brigádami a shání si stabilnější práci a volný dům ke squattování.

Matěj je bohém, který pracuje jako barman a studuje vysokou školu. Školu studuje déle, než je standartní doba studia a nedaří se mu ji dokončit. Vyrůstal jen s matkou. V dětství u něj odhalili vysokou inteligenci, ale ve škole nedostal moc prostor ji projevit a tak toho nikdy nevyužil. Přiznává, že poměrně dost pije, příležitostně užívá drogy a v minulosti je i prodával.

¹ Intersexuál je člověk jehož biologie nepřipadá čistě k jednomu pohlaví, přičemž se mohou objevit mužské i ženské pohlavní orgány, nebo má člověk vnější orgány jednoho pohlaví, ale vnitřní orgány, či hormony pohlaví druhého. To může pak vést k různým zdravotním problémům, kolísání hormonů a komplikacím souvisejících s přijetím identity. (Fafejta 2014, 39)

6.1 Zdůvodnění životních drah

Každý jedinec jde po své životní dráze. Tyto dráhy jsou různé, ale v rámci jedné společnosti či skupiny se velmi podobají. Existují však výjimky, které z různých důvodů svou životní drahou vybočují nebo dokonce mohou působit, že žádnou životní dráhu nemají. Avšak i když to tak působí, nějakou životní dráhu mají, jen je jiná, než je v dnešní post-moderní společnosti obvyklé. Mezi tyto jedince by bylo možné zařadit i informanty v tomto výzkumu. Svůj život spojují s trošku odlišným pohledem na svět a sami se řadí mezi bohémy a anarchisty (více viz podkapitola 6.2).

Dnešní mládež se dle výzkumu Pyšňákové (2009) vyznačuje *mainstreamovým* stylem života, který odpovídá zaběhlým standardům dnešní společnosti. Typické pro ně je, že žijí konzumním životem, důležité jsou pro ně peníze a moc. Nejraději tráví čas utrácením peněz a svoji cenu často spojují s majetkem, který mají a užívají. Pro dnešní mladé lidi je také charakteristické, že nemají potřebu rebelie. Pro post-moderní společnost je typické, že cílí hlavně na individualitu jedince a úspěch. Pro člověka je důležité a společností vyžadované najít a přijmout své já. Mladí se výrazně nevymezují, a pokud ano, tak jen v rámci vrstevnických skupin a sub-kultur, kdy se vymezují především vůči *kulturnímu mainstreamu*, který se liší od toho všeobecného a pojí se spíše s vlastnostmi různých skupin. Informanti z mého výzkumu se v tomto značně liší.

Z jejich výpovědí vyplývá, že odsuzují dnešní materiální společnost a to, že každý myslí jen na svůj úspěch a moc. Sami se pak považují za odlišné od většinové společnosti a na tom si zakládají. Část by chtěla žít ve společnosti, kde by se touha po navyšování majetku upozadila, a všichni by si byli rovni a vzájemně si pomáhali. V tomto ohledu je také vidět značný rozdíl od hodnotových zaměření českých obyvatel z výzkumu Pospíšilové a Krulichové (2018). Z toho totiž vyplývá, že čeští občané jsou na rozdíl od západních zemí více konzervativní a také se neztotožňují s principy rovnosti a málo se orientují na blaho jiných lidí. V tom se informanti v mém výzkumu značně liší, protože všichni si myslí, že je potřeba si vzájemně pomáhat, aby byla společnost lepší, a většina se zasazuje za všeobecnou rovnost. Už v tom je zřejmá značná odlišnost od většinové české společnosti a jeden z důvodů odlišnosti dotazovaných informantů.

Další odlišnost, která se pojí s výzkumem Pyšňákové (2009) je zvláštní prvek dnešní mladé generace a to, že se vyhýbají rebelii a nemají potřebu se veřejně projevovat proti některým prvkům společnosti. V tom se informanti z mého výzkumu liší, protože ve svých výpovědích se často proti dnešní společnosti ohrazovali a část z nich sama zmiňovala, že chodí

na protesty a snaží se něco na společnosti změnit. Tři z nich jsou také anarchisté, kteří se odklání od společnosti už tím, že bydlí ve squatech, či u kamarádů a necílí na to si najít stabilní bydlení.

Je tedy zřejmé, že informanti v mém výzkumu se aspoň v hodnotovém žebříčku, od většinové společnosti a dnešních mladých lidí, liší. Důležité je ale také odhalit jejich zdůvodnění této odlišnosti. Jak už jsem nastínila v teoretické části, důvody mohou být trojího typu. První je, že oni sami sebe považují v rámci společnosti za selhání, druhý, že si myslí, že společnost selhala a třetí, že se považují za zcela normální v rámci společnosti. Už v první řadě bych se nepřikláněla k třetímu zdůvodnění. A to proto, že část informantů se v rozhovorech nazvala jako vyčnívající, jiné a částečně nekomformní. Někteří si dokonce na své odlišnosti zakládají. Za „normální“ se považují jen v okruhu svých přátel a podobně smýšlejících jedinců.

Nabízí se tedy zdůvodnění, že se považují za selhávající v rámci společnosti. V tomto ohledu nelze říct hned jednoznačně, zda je to pravda nebo ne. Někteří informanti o sobě totiž pochybují a někteří se považují za zbytečného člověka, nebo osobu, která tomuto světu moc nepřinese.

Ilustrovat se to dá na promluvě Matěje: „asi to je i důvod, proč žiju bohémským životem, protože, jak se to říká, kouřím kvůli regulaci populace, já nekouřím, protože by mě to bavilo, ale kouřím proto, abych umřel a nezatěžoval tuhle planetu.“

Zbytečným člověkem se nazval Vašek a Lenka uvedla, že by do tohoto světa nechtěla přivést děti, protože je planeta přelidněná a bylo by to tedy sobecké. Vašek pak pojmenoval život jako sérii neustálého utrpení, což se dá propojit i s promluvou Matěje, který si myslí, že člověk v životě nesmí být nikdy spokojený, jinak se zasekne a nic od života nebude mít.

I přesto, že mají informanti na sebe a své postavení ve světě negativní pohled, nedá se říct, že by se považovali za selhávající v rámci společnosti. Vidí se spíše jako odlišné a prosazující jiné názory než většina společnosti. Zdůvodnění, že sebe považují za selhání, se tedy nepotvrdila.

Zůstává tedy už jen důvod, že považují společnost za špatnou. V tomto ohledu už se u všech informantů dají najít společné prvky toho, že na dnešní společnosti něco odsuzují a dá se v tom najít i společná shoda. Všichni ve svých výpovědích naráží na otázku konzumu a materialismu, které odsuzují. Část by také ráda měla společnost, kde jsou si všichni rovni, vzájemně si pomáhají a peníze nejsou potřeba. Lenka a Matěj se pak zmiňují i o

environmentálních problémech a odsouzení dnešních lidí, za jejich plýtvání s odpadem, a znečišťování a ničení přírody.

Lenka pak vidí vývoj lidstva v tomto ohledu poměrně katastrofálně:

„Tak myslím si, že tady v Česku to můžou bejt ty sucha, ať už je to blbost, že lidi si nebudou moct napustit bazén, ale ty lidi to srát bude, ten dopad na to a nebudou jim růst na zahrádkách rajčátka a takový věci, že to je podle mě ta věc, která pomalu a jistě... Tady je to horší v tadyhletěch suchách na bazény, na rajčátka, ale prostě globální to bude úplně total, že to bude pustina.“

Polovina informantů by pak ráda žila ve společnosti zcela jiné a jinak fungující. Společnost by to měla být komunitní, bez svrchovaných vládců, kde jsou si všichni rovni a vzájemně si pomáhají. Každý informant by pak na dnešní společnosti rád něco změnil a to především přístup lidí k sobě a zmírnění materialistických myšlenek dnešních lidí.

Z promluv informantů je zřejmé, že dnešní post-moderní společnost do značné míry odsuzují a myslí si, že by se měla změnit. Na výzkumnou otázku: „Jak mladí lidé v nestandardních životních drahách zdůvodňují svou nestandardnost?“ se tedy dá odpovědět jednou ze tří zdůvodnění a to tím, že považují společnost za špatnou a oni sebe za odlišné v rámci této společnosti.

Tím se potvrzuje i další výzkumná otázka: „Je podle sdělení informantů jejich nestandardní životní styl spojen s odsouzením dnešních společenských norem?“ protože sami zmiňují, že se jim hodnoty dnešní společnosti nelíbí a nesouhlasí s nimi. Někteří se je snaží dokonce změnit.

To, co se z výzkumu Pyšňákové u mnou vybraných informantů nepotvrdilo je tvrzení, že se u mladých snížila potřeba rebelie. V tomto ohledu se informanti od zbytku mladé populace značně liší, protože velká část rebelii a prosazování vlastního odlišného názoru považují za součást svého života a způsob jak světu okázat, co je v něm špatně. A to například pomocí protestů, nestandardního chování, nebo obývání míst, která k bydlení určené nejsou, jako například squaty. Tato informace se ale nedá považovat za prokazatelnou, protože pracuji s malým vzorkem. Je to jen jedna z možných odlišností těchto informantů.

6.2 Vztah ke společnosti

Informanti by se dali rozdělit na dva typy- bohémy a anarchisty. Sami se přímo nazvali anarchisty Jakub a Natálie, kteří to považují za důležitou součást své identity. Ta souvisí s komunitním životem, nelpění na autoritách a snahou si navzájem pomoci. Jakub se jako anarchista popsal následovně: „V úplně nejzákladnější věci jsem anarchista, protože věřím, že lidi dokážou společně žít bez toho, aby navzájem rozhodovali o tom druhým.“. K anarchistům bych pak zařadila také Lenku, která se zcela za anarchistku nepovažuje, ale sama přiznává, že s jejich myšlením sympatizuje a blíží se také částečně k marxismu. Tito tři také squatují a považují to za velmi dobrý a pohodlný způsob života.

Další skupina jsou pak tedy bohémové, kterým se přímo nazval Karel, a zařadila bych tam také Vaška, který rád filosofuje a přemýšlí podobně jako bohémové. Pro bohémy je charakteristická primární touha užívat si a oslavovat umění, což je pro Karla i Vaška typické a podobně také pro Matěje, kterého bych mezi ně zařadila také. Ten sám zmínil, že žije bohémským způsobem života, většinu času tráví v hospodě, kde „nasává“ undergroundovou atmosféru, která ho ovlivňovala už od dětství. To odpovídá definici Mosse (2017), který bohémy popisuje jako částečně excentrické osoby, které dávají velký důraz na umění, odsuzují buržoazní společnost a vyzdvihují své myšlení, které neodpovídá většině. Totéž ostatně potvrzuje ve své promluvě Karel:

„Tak třeba, že nevidím smysl v penězích. Samozřejmě peníze jsou potřeba, ale rozhodně si nemyslím, že smysl života je mít milion na kontě... Přemýšlet jinak, už jenom ta myšlenka trochu tepat do toho, co nám tu někdo zavádí, že to je dobře, tak to kritizovat a ptát se jestli to náhodou nemá být jinak.“

Co je typické pro informanty v jejich vztahu ke společnosti, že ji v mnohém odsuzují. A to co vadí všem šesti, je konzum a to, jak je dnešní společnost materialistická. To do značné míry koresponduje s jejich výše zmíněním anarchismem a bohémstvím.

Co si myslí informanti o společnosti se dá pozorovat i na jejich vztahu ke škole na kterou hledí negativně všichni. Například Karel zmínil hned v první odpovědi zaměřené na školu: „Zasranej systém“. On a další tři informanti pak zmínili odpor k nutnosti sedět spoustu hodin ve třídě se stejnými lidmi. Informant Jakub to komentoval následovně:

„Úplně asi nedávám bejt v jedný místnosti každej den s hromadou lidí, to je pro mě docela klaustrofobní... A taky jsem měl pocit, že většina věcí, co se učíme, takže vlastně nebudu potřebovat nikdy.“

Všichni informanti také nějakým způsobem zmínili odpor k nastavenému řádu a povinnostem, který nutí děti, aby byly stejné a poslouchaly a dělaly, co se jim řekne. Jakub to popsal následovně:

„Už na druhým stupni jsem měl pocit, že je to akorát takový vymejvání mozků, jak zformovat člověka do nějaký hezký formičky, která zapadá a chová se tak, jak má slušný občas České republiky se chovat. Vždycky jsem měl pocit, že víc než že by tě učili, takže spíš z tebe dělaj něco, co úplně ti není přirozený. Pracovní sílu, v podstatě.“

Škola formuje děti do standartních jedinců v rámci společnosti a už na popisovaném vztahu informantů ke škole je zřejmé, že od dětství měli s nastavenými normami společnosti problémy a měli pocit, že nezapadají. Nechtěli se stát takovými, jakými je škola snažila učinit a tím, co je typické pro většinu společnosti.

Na výzkumnou otázku zda si informanti myslí, že je dnešní společnost špatná se dá odpovědět kladně. Odsuzují totiž dnešní moderní svět za lpění na materiálu, malou rovnost mezi lidmi a špatné zacházení s přírodou. Informanti se tak svým chování snaží od této „špatné“ společnosti odlišit a něco v ní změnit, aby se jim žilo lépe.

6.3 Typ výchovy

Z výpovědí informantů se dá odvodit, že na jejich životy měla zásadní vliv rodina a to především typ výchovy. Výpovědi jsou však pouze jednostranné, neznáme pohled rodiče a ani nevíme, jaká byla v minulosti v rodinách informantů situace, proto lze pracovat je se zprostředkovanými daty. Výpovědi informantů o výchově v jejich rodině tedy беру spíše jako jejich vlastní zhodnocení situace v rodině a možný vliv, jaký to na ně mohlo mít. Ale pro odhalení, jestli tomu skutečně tak bylo, by museli být do výzkumu zapojeni další členové rodiny, nebo by výzkum musel probíhat dlouhodobě už od dob dětství. Výpovědi informantů jsou tedy spíše ilustrační.

Z výpovědi Jakuba je znát velký vliv otce, který má v rodině velmi přísnou výchovu, je konzervativní a nepřijímá žádné odlišnosti, zároveň je zde velký vliv silné víry v boha a lpění na kariéře, což sám popisuje následovně:

„Celý život jen buduje kariéru, nic jiného nedělá, než maká a prostě ten úspěch, kariéra, ten finanční úspěch je pro něj to number one a pro mě to tak vůbec není, mám priority úplně jinde a on by si asi představoval s jeho žebříčkem hodnot syna trochu jiného, než squattera.“

To u Jakuba mohlo způsobit odpor k práci, které se věnuje jen občasně a nedokázal by si představit, že by chodil stabilně do jedné práce a také odpor k autoritám, který mohl vést i k tomu, že nakonec nedokončil ani jednu střední školu. Další případ špatného vlivu rodiny je Lenka, jejíž rodiče měli hodně dětí a podle ní se nezvládali starat o všechny dostatečně a jí jako jedno z prostředních dětí částečně zanedbávali. U matky se také objevovaly problémy s drogami. Zároveň se začal rozpadat vztah rodičů, oddalovali se od sebe a Lenka to špatně nesla. V brzkém věku pak unikala za partou, kde už ve 13 okusila alkohol a tvrdé drogy a prošla si silnou závislostí. Sama také zmiňovala, že rodina vedla alternativnější způsob života, podobný tomu, který teď žije ona, tedy stále na cestách. Zároveň měli její rodiče volnější vztahy, kdy s nimi nějakou dobu žila další žena, což se Lence líbilo a mrzelo ji, když se vztah rozpadl. Sama si teď nedokáže představit monogamní vztah a v současnosti je také v polyamorním vztahu. Z ostatních informantů má vztah a to monogamní jen Vašek. Ostatní jsou nezadaní. Podobně jako Lenka na vztahy hledí Matěj, který považuje monogamii za nepřirozenou a preferuje volnější vztah, ve kterém si mohou oba partneři příležitostně užít s někým jiným.

Na příkladu Lenky a Jakuba by se dala pozorovat souvislost s tvrzením Macka (2003) podle kterého mají na deviantní chování dítěte a následný útěk mezi vrstevnické skupiny a různé zvláštní party, velký vliv dva extrémní případy výchovy. A to buď přílišná přísnost a lpění na pravidlech, jak bylo zřejmé u Jakuba a pak opačný extrém, kdy se dítěti věnuje málo, nebo nulová pozornost, což bylo přesně zřejmé u Lenky, která zmínila, že na ni nikdo mezi mnoha sourozenci neměl čas a tak unikala za partou, kde se ve velké míře pil alkohol a braly drogy. Na to má podle Možného (2002) také vliv typ výchovy, který je v dnešní době obvykle příliš autoritářský, kdy dítě musí striktně poslouchat rodiče, nebo volný styl výchovy, kdy se dítěti dává prostor, aby se samo rozhodovalo, i když to pro něj někdy může být těžké. Příliš autoritářský styl může způsobit odpor k autoritám a protest proti tomuto typu výchovy, což se objevilo u Jakuba. Volný styl výchovy pak často způsobuje, že dítě vůbec není vedeno k úctě autoritám a nevidí důvod, proč by si jich mělo vážit a poslouchat je, v důsledku čehož si žije po svém. To se projevilo u Lenky, která pocítila problém někoho poslouchat, když nastoupila do školy, protože k tomu nebyla vedena. A volný styl výchovy byl do jisté míry zřejmý i dle

Natálie, které matka nebránila v 17 letech odejít z domu do squatu. Řekla jí, že to stejně udělá, tak jí nebude stát v cestě. A podobně zmiňoval i Matěj, jemuž matka dala volnost, aby si dělal, co chtěl a on nevyužil svůj potenciál, čehož dnes lituje.

Vliv rodiny a výchovy je dle výpovědí informantů zřejmý, ale bez širšího výzkumu v této oblasti, lze tyto informace považovat jen za okrajové a doplňující. Jednou z možných příčin společensky nestandardního života, odsuzování autorit a unikání do party by se dala považovat striktně přísná výchova jednoho z rodičů, nebo naopak výchova volná, která nemá jasně nastavená pravidla a hranice.

6.4 Spokojenost se životem a budoucnost

Vztah ke stabilní práci je u informantů v zásadě ve dvou typech. Jedna skupina ji bere jako nutnost k uživení se, ale ne hlavní náplň svého života. Druzí berou práci téměř jako zlo, které nikdy nebudou chtít podstupovat, protože by je to svazovalo. Stabilní práci mají tři informanti, kdy přímo spokojen není nikdo z nich. Buď ji berou jen jako dočasný příjem peněz, s tím že by v budoucnu chtěli dělat něco jiného, co by je více bavilo, nebo by si z dané práce vybrali jen jeden aspekt, který je baví. Druhá skupina bere stabilní práci jako něco hrozného a vydělávají si příležitostně na brigádách, nebo jednorázově na nějaké nárazové brigádě.

Jakub to popsal následovně: „No, zatím se věci jako je stabilní práce docela děším. To je strašná nuda, muset dělat to stejný, furt roky a roky dělat to stejný, furt dokola.“

Stejně tak Natálie říká: „Nepřijde mi to jako moc zajímavý, že když víš, co budeš dělat každěj den a každěj den dělat to samý, není to ono.“

Co je pak pro všechny informanty typické, že mluví o tom, že mají problém šetřit a vyjít pokaždé s penězi. Pouze jedna informantka si dlouhodobě našetřila, ale nepracuje a ví, že jí to dlouho nevydrží, avšak stabilní práci nechce. U části z nich je také zřejmé, že v případě, kdyby se jim něco stalo a potřebovali by pomoc nebo více peněz, věří v pomoc svých přátel.

Na výzkumnou otázku, jestli jsou informanti spokojeni se svým způsobem života, se dá odpovědět kladně. Všichni mluví o tom, že jsou spokojeni s tím, jak žijí a měnili by to jen v detailech a to obvykle co se týče osobních vztahů a vztahů v rodině. Velká část to také bere jako své poslání a životní naplnění a až když začali takto žít, našli to, co je pro ně to pravé. Na to pak navazuje další výzkumná otázka, jestli si myslí, že podobným způsobem života budou žít i v budoucnu. O otázce budoucnosti většina nemá jasno, tvrdí, že se to možná změní, ale neví jak a kdy, ale zatím jsou spokojeni. Pro informanty je také typické, že výraznější plány do

budoucná nemají a žijí tím, co prožívají teď, maximálně část z nich má nějaký sen týkající se podnikání, nebo vysněné práce, ale neberou to jako hlavní prioritu svého života. Chtějí si především užívat a mít se dobře. To odpovídá Alanově (1989) popisu mládí, který ho spojuje s cílem užít si ho a s dáváním přednosti přítomnosti. Macek (2003) to pak doplňuje o fakt, že pro mladé lidi se jejich mládost a nalezení vlastní identity stává hlavní náplní života s cílem si ji nejdéle uchovat. To také může vést k touze si ji prodloužit, což může být i případ vybraných informantů, kteří upřednostňují prožitky před řešením povinností a myšlením na budoucnost. Tento styl života totiž Alan (1989) i Macek (2003) připisují dospívajícím do 20 let, což většina informantů už není a je tedy zvláštní, že u nich stále přetrvává chování typické pro nižší věk. To může být způsobeno strachem dospět a vzít za sebe plnou zodpovědnost, nebo touhou prodloužit si mládí a jen si užívat bez povinností.

To, co je pak pro všechny typickým, je, že považují své názory za správné a nemyslí si, že od nich někdy ustoupí. Důležitý je pak pro ně volný čas, kterého chtějí mít víc, než povinností. Lenka se k tomu vyjádřila následovně:

„Tak hlavní je, že ten volnej čas chci mít pořád, nechci ho mít vyhrazenej, teď dělám něco nepříjemnýho, takovýto musení a pak si budu užívat nějakou pohodu, spíš bych chtěla dělat něco, co mě naplňuje pořád, abych nebyla zacyklená v nějakým, že se budu na něco těšit.“

Problém mnou zkoumané skupiny je, že se nechtějí nebo nemohou zařadit do poslední fáze dospívání, kterou Macek (2003) nazývá pozdní adolescence. V této fázi je důležité dokončit hledání své vlastní identity a začít myslet na budoucnost a směřování svého života. A to se u žádného z informantů v zásadě neobjevuje, a pokud ano, tak jen v podobě snů, jejichž uskutečnění je někde v neznámém budoucnu. Dle Macka (2003) je důležité tuto fázi projít, aby člověk mohl úspěšně přejít do dospělosti. Zde, lze najít spojitost se zkoumanými jedinci, kteří nejspíš tuto etapu nepřekonali, i když věkově by měli. To mohlo být zapříčiněno jakýmsi strachem dospět, nebo zálibou v nezávazném životě. U informantů se jedná spíše o to druhé. Matěj se k tomu vyjádřil následovně: „Největší problém, že já řeším okamžik, místo toho, abych se zaměřil na nějak progres, a dochází mi to až teďka.“

Diskuze

V této části se více zaměřím na to, jak zjištění mého výzkumu odpovídají současným výzkumům na podobné téma. Výzkumy jsou zaměřené především na budoucnost, hodnoty mladých a také užívání drog a alkoholu.

Dospívání je období různých experimentů a objevování. A s tím mnohdy souvisí i brzké okušení alkoholu a v nemalém počtu i tvrdších drog. Důležitým zjištěním je to, že informanti v mém výzkumu poměrně brzy začali s alkoholem a drogami, což mohlo mít zásadní vliv na jejich budoucí životní styl. Většina okusila alkohol už okolo 13 let a to ve větším množství, Lenka a Jakub dokonce v 11. Jak bylo zjištěno v mezinárodním výzkumu ESPAD² (2016), přes 95 % českých dětí začalo pít už před 16 rokem, což se potvrdilo u všech informantů v mém výzkumu a průměrný věk první zkušenosti s alkoholem byl 13 let, což by odpovídalo, všichni totiž první zkušenost s alkoholem měli už před 15 rokem, někteří dokonce už v 11 letech. Zkušenost s drogou ve výzkumu ESPAD (2016) pak přiznává přes 36 % českých dětí, což u mého výzkumu neodpovídá, protože s tvrdými drogami mají zkušenost všichni až na jednu a většina před 16 rokem. Například Lenka už ve 13 letech začala brát pravidelně pervitin a vzhledem k nízkému věku to u ní vyvolalo silnou závislost. S marihuanou mají zkušenost úplně všichni a to také v brzkém věku. Ve výzkumu ESPAD (2016) se také potvrdilo, že velká část dětí přiznala, že mají přístup k alkoholu snadný, což potvrdil Karel, který v 16 letech, kdy pravidelně chodil s přáteli na pivo, neměl problém, že by mu někde nenalili.

Důležitý je také faktor, který vyšel najevo ve výzkumu ESPAD (2016) a to, že v Česku se na alkohol dívá jako na běžnou součást života a je spíše nenormální nepít. V porovnání s jinými zeměmi je Česká republika ve zkušenosti mladých s alkoholem na špici. Mezi zkoumanými 16letými studenty v ČR 95,8 % už v životě ochutnalo alkohol a 68,5 % z nich pilo v nedávné době. Nad tím se ostatně pozastavil Matěj, který pil už od raného dětství, protože to v jeho rodině a Česku bylo považováno za normální. Což popsal následovně:

„Jako malej jsem vyrůstal v hospodě u dědy a u babičky. Jsem tam cucal myslím, jakoby docela dost, aspoň na čtyřletýho kluka. A to je asi, proto vidím ten alkohol, jak je tolerovanej, že to všem přijde jako normální. Prostě sedí rodina u grilovačky a

² Mezinárodní studie vykonávaná každé 4 roky (od roku 1995) monitorující užívání alkoholu, drog a nově i rizikové hraní počítačových a hazardních her u 16letých. Poslední výzkum proběhl v roce 2015 a v České republice se do něj zapojilo 215 škol a vybráno bylo 6 707 dotazníků od dětí narozených v roce 1999.

šestiletej kluk tam prostě dopijí pivo po tatkově a: „to je v pohodě, vždyť je to jenom pivo a je to jedenáctka...““

Z výpovědí informantů vyplývá, že jejich zkušenost s alkoholem se výrazně neliší od dospívajících v České republice, což může být způsobeno tím, že rodiče jsou u užívání alkoholu u mladistvých benevolentnější než v jiných zemích. Rozdíl však je zřejmý u užívání drog, protože, ty užívá jen malé procento mladých a poprvé je zkusilo ve vyšším věku než mnou vybraní informanti. Tento fakt, že užívají drogy výrazněji víc a dříve než jejich vrstevníci, může být do jisté míry jednou z příčin jejich odlišného životního stylu.

Vedle vztahu k alkoholu a drogám je zajímavé porovnat hodnotové preference mladých ze současných výzkumů a hodnotových preferencí informantů z mého výzkumu. Jak už jsem zmiňovala výše v podkapitole 6.1, informanti z mého výzkumu se liší především tím, že odsuzují konzumní a materiální životní styl dnešní společnosti. V tom se liší od mladých popsaných ve výzkumu Pyšňákové (2009), protože ti tento životní styl preferují. Za porovnání také stojí Pyšňákovou (2009) zmínění faktor dnešních mladých a to, že už tolik nemají potřebu rebelie a protestů. V tom se informanti v mém výzkumu zásadně liší, protože pro ně je rebelie běžná součást jejich života a důležité je pro ně prosazování toho, že s vývojem dnešní společnosti nesouhlasí. V tomto ohledu by tedy bylo zajímavé zjistit, zda se u mnou vybraných jedinců jedná o výjimku, nebo se třeba za posledních deset let od výzkumu Pyšňákové něco změnilo.

Výzkum Pyšňákové je poměrně aktuální, ale s odstupem deseti let se aspoň v jednom ohledu pohled mladých proměnil. A to především co se týče politické situace a názoru mladých na ni. Podle výzkumu Pyšňákové se mladí dnes o politiku moc nezajímají, což bylo obvyklé i před několika desítkami let. Avšak vývojem situací v posledních pár letech, by možná stálo za to, výzkum provést znovu a zjistit, jestli se názor na politiku u mladých nezměnil, nebo to mladí v dotazníku nebrali jako tolik důležité. V poslední době se totiž zvedla vlna protestů a reakcí na politiku z řad mladých a do politiky se dostávají stále mladší lidé. A právě to, že mladí už proti ničemu nebojují, se za poslední roky, soudě podle médií, značně změnilo a to růstem ekologických zájmů mezi mladými a také právě politickými protesty v naší zemi, které v posledních měsících nabraly na velikosti a na síle. Možná jen v předchozích deseti letech byla situace uklidněná a rozvolnila se znovu v posledních letech a v mladých to opět vyvolalo touhu protestovat. Protesty jsou sice poklidné a spíše se jedná o vyjádření názoru, ale je zřejmé, že se něco změnilo. Možná by tedy bylo zajímavé, kdyby Pyšňáková pokračovala ve výzkumu po dalších letech a ke třem, po devíti letech oddělených, etapách přidala ještě jednu z dneška.

Situace protestů je totiž poměrně aktuální a zatím nebyly provedeny výzkumy o povaze těchto protestů, a zda se v posledních měsících něco v názorech lidí proměnilo. Proto bude zajímavé tuto situaci sledovat.

Pro porovnání hodnot dospívajících využiju také výzkum na britských adolescentech pod vedením Andrey K. Finlay z roku 2015. Co se týče výše zmíněné politické participace a protestů, Finlay (2015) uvádí, že na to zájem o politiku v budoucnu do značné míry souvisí s „hédonismem“ tedy zaměřování života především na slast a užívání si. Z výzkumu vyplývá, že adolescenti, kteří více preferovali hedonistický styl života, se v budoucnu méně zajímali o politiku. U informantů z mého výzkumu se to ale zdá být naopak. Všichni totiž upřednostňují hedonistický styl života, ale zároveň jim záleží na budoucnosti lidstva a zajímají se o politiku, i když spíše v kritickém slova smyslu. Tento faktor by tedy bylo zajímavé porovnat i napříč celou Českou republikou a ověřit si tak, zda se jedná jen o výjimku, anebo se v České republice na rozdíl od Británie o politiku více zajímají jedinci s rebelštějším životním stylem.

Finlay (2015) se pak také zaměřoval ve výzkumu na hodnoty, které si dospívající spojují s dospělostí, a ve většině se jednalo o stabilní práci, založení rodiny, ale také užívání alkoholu. V tomto ohledu se mnou vybraní informanti také liší, protože stabilní práci a založení rodiny a usazení neberou jako čistý znak dospělosti, ale spíše jako jednu z možností, jak dospělý život vést, ke které se ale oni sami nepřiklání. Co se pak týče alkoholu, ten berou tito informanti jako běžnou součást dospívání, dospělost s ním nespojují, ta pro ně znamená jen snazší přístup. Celkově pak v České republice je kladnější vztah k alkoholu u dospívajících než v jiných Evropských zemích a možná i proto, se tento faktor u britských adolescentů liší.

Určité podobné prvky lze pozorovat u výzkumu Laury Wray-Lake z roku 2011 na amerických středoškolácích. Zajímavé je zde propojení sociální důvěry a religiozity s nadměrným užíváním alkoholu a marihuany. Prokázalo se, že čím větší mají studenti sociální důvěru, tím mají menší potřebu nadměrně pít a užívat marihuanu. Tento prvek je shodný i s informanty v mém výzkumu, protože u nich se objevuje i nadměrné užívání alkoholu a dalších drog a vedle toho i nedůvěra ke společnosti a nespokojenost s tím jaká je. Je to faktor, který z mého výzkumu přímo nevyplývá, protože se spíše zaměřuji na sebeidentifikaci a hodnoty informantů, ale propojení by se nabízelo, protože oba faktory (nadměrné užívání alkoholu a drog a nedůvěra ve společnost) ve svých výpovědích zmiňovali. Nabízelo by se tedy zjistit, zda se toto propojení objevuje i u jiných mladistvých s podobným životním stylem a porovnat to s dospívajícími, kteří ve společnosti mají větší důvěru.

Závěr

Každý jedinec má svou životní dráhu, která určuje, jakým směrem se jeho život ubírá a co očekává od budoucnosti. Největší vliv na formování životní dráhy má období dospívání a socializace v rodině, škole a společnosti. Velký vliv má také to, jaké jsou ve společnosti normy a co je pro životní dráhy člověka společností preferované. Je pak zřejmé, že lidé z podobných vrstev společnosti mají podobné životní dráhy odpovídající přijímaným normám dané společnosti. Objevují se však výjimky, které svým životním stylem neodpovídají běžným standardům společnosti, životní dráhy mají odlišné, nebo dokonce působí, jakoby žádnou životní dráhu neměli. Tito jedinci pak mohou být ve společnosti hůře přijímáni, nebo dokonce odsuzováni. Zdůvodnění odlišného životního stylu pak mohou být trojího typu. Prvním je, že tito jedinci považují sami sebe za selhání v rámci společnosti, druhý je, že si myslí, že špatná je společnost a proto se chovají jinak. Třetím typem je pak, že sami sebe považují za normální v rámci společnosti. Ve své práci jsem se zaměřila na jedince, kteří svým životním stylem neodpovídají standardním normám a hodnotám dnešní společnosti a ověřovala jsem, které z těchto tří zdůvodnění s nimi souvisí a jaké faktory, mohly mít vliv na jejich životní styl.

První kapitola se zaměřila na popis životní dráhy a to, jak je její určení důležité pro život jedince. Část kapitoly jsem věnovala také fázi adolescence a faktorům, které mladého člověka ve tvorbě životních drah a dospívání ovlivňují. Pro adolescenty je nejdůležitější najít vlastní identitu a poznat své místo na světě. V druhé kapitole jsem popisovala hodnoty a normy dnešní společnosti s důrazem na českou společnost. V třetí kapitole jsem popsala, jaké životní dráhy jsou spojené s pozdní modernitou a v čem se změnil přístup mladých k životu za dob socialismu a dnes. Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na možnosti rebelie u mladých lidí a vliv anarchismu a bohémství na některé jedince. Dále pak následuje analytická část, pro kterou jsem využila kvalitativní výzkum. Zvolila jsem polo-strukturované rozhovory, na které jsem získávala informanty pomocí metody sněhové koule. Přepsané rozhovory jsem pak analyzovala pomocí kódování.

Hlavním zjištěním výzkumu je potvrzení jedné ze tří možností zdůvodnění nestandardních životních drah a to pocit, že dnešní společnost je špatná. U všech informantů se projevil negativní názor na dnešní společnost a to především konzumní život jejích členů a materialismus. Všichni by rádi na dnešní společnosti něco změnili a někteří se na tom i aktivně podílí. Polovinu informantů bych pak zařadila mezi bohémy a druhou mezi anarchisty. Informanti svým životním stylem neodpovídají současné mládeži, která se chová v souladu se

společensky přijímanými normami a nemá potřebu rebelie. Informanti z mého výzkumu se naopak od všeobecně přijímaných společenských norem distancují a rebelie a protestování je důležitou a výraznou částí jejich životů. Považují to za způsob, jak dát světu najevo, že s jeho normami nesouhlasí. Informanti se negativně vyjadřují především k lpění na majetku a penězích, tvorbě masové společnosti a špatnému zacházení se životním prostředím. Pro informanty je také typické, že nemají výraznější plány do budoucnosti a žijí spíše přítomnosti s cílem si co nejvíce užívat. Co se týče alkoholu a drog, všichni informanti začali pít alkohol ve větším množství už ve velmi brzkém věku, dva dokonce už v 11 letech a všichni před 15 rokem. K marihuaně mají kladný vztah všichni a poprvé ji okusili, také před 15 rokem. K tvrdým drogám má negativní vztah jen jedna informantka, jinak ostatní je zkusili a pro část z nich se jedná o běžnou součást života. Zajímavým zjištěním je také to, že způsob myšlení a života s cílem si hlavně užívat a nemít mnoho povinností, který je typický pro dospívající do 18-20 let se objevuje u informantů, který je více než 20 let. To mohl způsobit jakýsi strach dospět, nebo touha si nezávazné mládí prodloužit.

Jedinci, kteří se stali součástí mého výzkumu, se svým životním stylem a myšlením liší od většiny české společnosti a to hlavně tím, že nesouhlasí s obecně přijímanými normami dnešní společnosti. Pro společnost nepředstavují hrozbu, ale svým chováním mohou ovlivnit budoucí vývoj lidstva. Z výpovědí informantů se zdá, že lidí s podobným myšlením je poměrně velké množství a jejich aktivismus by v budoucnu mohl ovlivnit více lidí. Mohlo by tedy být užitečné rozšířit výzkum na více jedinců a zjistit, jaké procento populace dnešních mladých lidí, tito jedinci představují. Dále by pak bylo užitečné vykonat dlouhodobější výzkum v rodinách se zaměřením na styl výchovy a to, zda má tradiční, či volná výchova zásadní vliv na budoucí život dětí. Z promluv informantů se totiž zdálo, že u nich výchova na jejich životní styl měla důležitý vliv, avšak jednalo se o jednostranný pohled. Pro prokázání souvislosti by bylo potřeba udělat rozhovor i s rodiči, nebo dělat dlouhodobý výzkum již od dětství. Mého výzkumu se účastnilo pouze 6 informantů, nedá se tedy aplikovat na populaci, avšak jeho výsledky mohou být inspirací k dalšímu výzkumu a také k pochopení dospívajících jedinců, kteří žijí nestandardním životním stylem.

Použitá literatura a zdroje

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-044-6.

BERG, Bruce L. *Qualitative research methods for the social sciences*. 5th ed. Boston: Pearson, c2004. ISBN 0-205-37905-2.

CÍSAŘ, Ondřej. *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Politologická řada. ISBN 978-80-7325-168-0.

DŽAMBAZOVIČ, Roman.: Neskorá mladost'. Nový generačný model prechodu do dospelosti a jeho príčiny. In: Balogová, B. – Hamadej, M. (eds.): Aktuálne oblasti spoločenského výskumu. Prešovská univerzita, Prešov, 2018.

EARL, Jennifer; MAHER, Thomas V.; ELLIOTT, Thomas. Youth, activism, and social movements. *Sociology Compass*, 2017, 11.4: e12465.

ESPAD - the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. [online]. 2016 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.espad.org/>

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.

FINLAY, Andrea K., Laura WRAY-LAKE, Michael WARREN a Jennifer MAGGS. Anticipating their future. In: *International Journal of Behavioral Development*. 2015, 39(4), s. 359-367. DOI: 10.1177/0165025414544231. ISSN 0165-0254.

GIDDENS, Anthony. *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press, 1991. ISBN 0-7456-0889-2.

HRČKA, Michal. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Základy sociologie. ISBN 80-85850-68-0.

KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-033-9.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MAYRING, Philipp. *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Klagenfurt, Austria 2014.

- MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Přeložil Jana OGROCKÁ. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Most (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-70-0.
- MOORE, Walter. *This Is Not A Dissertation: (Neo)Neo-Bohemian Connections*. Dissertation. Purdue University. West Lafayette, Indiana, 2015.
- MOSS, Geoffrey. Bohemia: Introduction and Classic Prototypes. In: *Artistic Enclaves in the Post-Industrial City*. Springer, Cham, 2017. p. 31-47.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.
- PACKER, Martin J. *The science of qualitative research*. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-0-521-76887-0.
- PETRUSEK, M. a kol.. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava a Eva KRULICHOVÁ. *Jak se žije Čechům v současné Evropě?*. Vydání I. Praha: Academia, 2018. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2855-6.
- PYŠŇÁKOVÁ, Michaela. "Konformní nekonformisté" - konceptualizace současné podoby mainstreamové mládeže a její relevance pro sociologii mládeže. *Sociální studia: Individualizace*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, 6(3), 57-76. ISSN 1803-6104.
- URBAN, Lukáš, Josef DUBSKÝ a Jan BAJURA. *Sociální deviace*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-397-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.
- WRAY-LAKE, Laura, Jennifer L. MAGGS, Lloyd D. JOHNSTON, Jerald G. BACHMAN, Patrick M. O'MALLEY a John E. SCHULENBERG. Associations Between Community Attachments and Adolescent Substance Use in Nationally Representative Samples. In: *Journal of Adolescent Health*. 2012, 51(4), s. 325-331. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2011.12.030. ISSN 1054139X.

Teze bakalářské práce

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Název: Problematika životních drah bohémské mládeže

Název anglicky: The issue of life paths of bohemian youth

Řešitel: Klára Karasaridu

Vedoucí: Mgr. Anna Oravcová

Klíčová slova: Mládež, životní dráha, aktivismus, bohémství, životní styl, kvalitativní výzkum, dospívání, rodina, škola

Klíčová slova anglicky: Youth, lifeway, activism, bohemianism, lifestyle, qualitative research, adolescence, family, school

Předběžná náplň práce:

Ve své práci se chci zaměřit na mládež s nestandardními životními drahami, kdy se bude jednat především o dospívající, kteří jsou již právně dospělí (bylo jim 18 let), ale stále zůstávají ve fázi mezi dospíváním a dospělostí a to o mnoho déle než většina jejich vrstevníků. Tito jedinci se svým životním stylem a preferencemi odlišují od většinové populace. Cílem mé práce je odhalit čím je tato odlišnost způsobena. V práci chci rozebrat možné faktory, které mohly mít v dětství a období dospívání na tuto mládež vliv a to rodina, škola, návykové látky a také jak sami sebe vnímají v rámci společnosti a co si o ní myslí. Součástí mého výzkumu bude pak ověřit, které z těchto faktorů měly u mých informantů největší vliv a jaký a jak vnímají své postavení ve společnosti. Data pro svůj výzkum budu získávat pomocí polo-strukturovaných rozhovorů s příslušníky dané skupiny. Pro hledání informantů využiji metodu sněhové koule. Přepokládám, že prostřednictvím rozhovorů odhalím nějaké společné rysy ve výpovědích představitelů mnou vybraných jedinců a podaří se mi odhalit co má na jejich životní styl a pohled na svět největší vliv a zda se ve rámci dnešní společnosti považují za standardní, jiné či selhávající a co to pro ně znamená.

Zásady pro vypracování:

Základem a cílem mé práce bude odhalení odpovědí na otázku, jak informanti definují vlastní stav ve společnosti a co to mohlo ovlivnit. Chci si především ověřit, jako mají a měli vztahy v rodině, jaký mají vztah ke škole a společnosti a jak je to ovlivnilo.

Předpokládané metody zpracování:

- Rešerše literatury – ustavení teoretických východisek
- Polo-strukturované rozhovory
- Syntéza teoretických východisek spolu se závěry rozhovorů

Předběžná struktura práce

- Úvod
 - cíle práce
 - východiska práce
- Teoretická část
 - Uvedení definice základních pojmů (mládež, životní dráha, bohemství)
 - Zaměření se na bohemismus a problematiku životních drah
 - Východiska jiných výzkumů na podobné téma
- Metodologie
 - Polo-strukturované rozhovory
 - popis míst setkávání informantů
 - komparace zjištění z rozhovorů
- Závěr
 - shrnutí hlavních zjištění
 - propojení teoretických východisek s empirickými zjištěními

Orientační seznam literatury

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-044-6.

BERG, Bruce L. *Qualitative research methods for the social sciences*. 5th ed. Boston: Pearson, c2004. ISBN 0-205-37905-2.

GIDDENS, Anthony. *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press, 1991. ISBN 0-7456-0889-2.

HOLDA, Dalibor. *Problematika metodik a technik sociologického výzkumu mládeže*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1976.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. *Základy sociologie*. ISBN 80-858-5075-3.

PETRUSEK, M. a kol. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-310-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.

Přílohy

Příloha č. 1: Scénář výzkumných rozhovorů

Na začátek mi řekni něco o sobě.

Jaké jsou tvé koníčky? Co tě zajímá? Co rád děláš?

Jaké tvé oblíbené místo, kde trávíš nejvíc času? Proč?

Kde bydlíš? (Sám nebo u rodičů? Jinak?)

Jsi spokojen se svým životem? Proč?

Jaký je tvůj vztah k drogám a alkoholu?

Je něco, co bys chtěl na svém současném životě změnit? Co a proč?

-----RODINA-----

Jak bys popsal svůj vztah s rodiči?

Kolik máš sourozenců?

-Jaký s nimi máš vztah? (Jak často se vídáte...)

Jaké bylo tvé dětství?

Je něco, co bys chtěl na své rodině změnit? Proč?

-----FINANCE-----

Živí tě rodiče nebo si vyděláváš sám?

-Jak dlouho si myslíš, že tě rodiče budou živit?

-Myslíš, že ti tvůj plat bude stačit i v budoucnu?

Jaké práce nebo brigády jsi v minulosti dělal?

-----ŠKOLA-----

Co se ti vybaví, když se řekne škola.

Co pro tebe škola znamená?

Studuješ teď nějakou školu?

Na kolika (jakých) středních školách jsi byl a jak dlouho?

-Proč jsi s tím přestal?

-Chceš někdy nějakou střední školu dokončit?

Myslíš, že je pro život důležitá maturita?

-Bylo pro tebe těžké ji udělat? / Máš v plánu si ji někdy dodělat?

Chtěl bys někdy studovat vysokou školu? Proč? (Jakou?)

-----SPOLEČNOST-----

Co si myslíš o dnešní společnosti?

Mohl bys říct, že tě na dnešní době něco štve? Co? Proč?

Mohl bys říct, že se ti na dnešní době něco líbí? Co? Proč?

Napadá tě nějaký způsob, jak by se dnešní společnost mohla změnit?

Jaká by podle tebe měla společnost být, aby se ti v ní dobře žilo?

Kdyby ses teď mohl svobodně rozhodnout, je nějaká země, kam by ses ráda odstěhoval?
Proč?

Kdyby ses mohl svobodně rozhodnout, jak bys chtěl žít?